

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Martin Jedlička

Problémy trestního soudnictví nad mládeží

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Jaromír Hořák, Ph.D.

Katedra: Katedra trestního práva

Datum vypracování práce: 18. 12. 2023

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 150 802 znaků včetně mezer.

.....

Martin Jedlička

V Českých Budějovicích dne 18. 12. 2023

Poděkování

Na tomto místě chci poděkovat JUDr. Jaromíru Hořákovi, Ph.D. za vedení mé diplomové práce, za veškerý čas, připomínky a cenné rady, které mi při psaní diplomové práce věnoval.

Obsah

Úvod.....	1
1. Právní úprava trestního soudnictví nad mládeží	2
1.1. Formální prameny trestního soudnictví nad mládeží	2
1.2. Historický vývoj právní úpravy trestního soudnictví nad mládeží.....	2
1.3. ZSVM.....	3
1.3.1. Přijetí ZSVM.....	3
1.3.2. Účel a osobní působnost ZSVM.....	4
1.3.3. Zvýšené nároky na řízení a ukládání opatření dle ZSVM.....	6
1.4. Restorativní justice	7
1.4.1. Koncept restorativní justice.....	7
1.4.2. Restorativní justice ve vnitrostátní právní úpravě.....	9
1.4.3. Restorativní justice na evropské úrovni	10
1.4.4. Restorativní justice na úrovni OSN.....	11
2. Vybrané aspekty hmotněprávní úpravy.....	11
2.1. Věk pachatele	11
2.1.1. Věk jako znak trestného činu	11
2.1.2. Dolní věková hranice trestní odpovědnosti.....	13
2.1.3. Dolní věková hranice delikt ní odpovědnosti dle občanského práva	15
2.2. Rozumová a mravní vyspělost.....	17
2.2.1. Rozumová a mravní vyspělost jako samostatný znak trestného činu	17
2.2.2. Rozumová a mravní vyspělost jako součást přičetnosti.....	18
2.2.3. Zjišťování rozumové a mravní vyspělosti.....	20
2.2.4. Morální vývoj u dětí.....	21
2.3. Sankcionování mladistvých a dětí mladších 15 let.....	24
2.3.1. Výchovná opatření	25
2.3.2. Ochranná opatření	26
2.3.3. Trestní opatření	28
2.3.4. Opatření ukládaná dětem mladším 15 let.....	32
2.3.5. Vztah hlavy II. a III. ZSVM.....	35
3. Vybrané aspekty procesní úpravy	36
3.1. Řízení v trestních věcech mladistvých	36
3.1.1. Obecná specifika řízení v trestních věcech mladistvých.....	36
3.1.2. Role Probační a mediační služby v řízení v trestních věcech mladistvých.....	39
3.1.3. Role OSPOD v řízení v trestních věcech mladistvých.....	41
3.1.4. Zvláštní způsoby řízení a odstoupení od trestního stíhání	43

3.2. Vybrané aspekty řízení ve věcech dětí mladších 15 let.....	46
3.2.1. Právní úprava řízení ve věcech dětí mladších 15 let	46
3.2.2. Řízení dle hlavy III. ZSVM.....	48
3.2.3. Právo nutné obhajoby u dětí mladších 15 let	50
Závěr.....	53
Použité zdroje	56
Použité zkratky	61
Abstrakt	62
Abstract	63
Název práce v anglickém jazyce	64
Klíčová slova.....	64
Key Words.....	64

Úvod

Problémy trestního soudnictví nad mládeží je značně široké téma, které lze jen obtížně vyčerpat. O to obtížněji v práci povahy a rozsahu práce diplomové. Mojí snahou proto bude vystihnout, alespoň z mého pohledu, to podstatné a důležité. Pokud jde o aktuálnost tématu, lze považovat téma za neustále aktuální, jelikož kriminalita mládeže je sociálně patologický jev, se kterým se potýká vždy a stále každá společnost, i když většinu času laickou veřejnost zajímá spíše málo.

Pochopitelně se občas objeví případ, který rozvíří vody a svou povahou rezonuje společností více. Pak často přichází na řadu pochybnosti o právní úpravě či dokonce rázná prohlášení o nutnosti změny zákonů. To může být dosti nebezpečné, jelikož unáhlená řešení či řešení afektovaná by dle mého názoru neměla být zdrojem právních úprav. Zejména pak práva trestního. A právě tomu by se mělo být předcházeno soustavnou činností a zájmem o tuto problematiku.

Cílem této diplomové práce je tedy přiblížit, s ohledem na historický kontext, především současnou právní úpravu společně s pojmenováním zvláštních aspektů, které trestní soudnictví nad mládeží přináší, a zmínit problémy s ní související. Zejména bude kladen důraz na otázku věku a dolní hranici trestní odpovědnosti, na opatření mládeži ukládaná a zvláštní postavení mládeže, včetně zvláštních způsobů řízení a jejich využití v řízení v trestních věcech mladistvých.

Jelikož se jedná o téma rozsáhlé, není příliš překvapivé, že přesahuje i do jiných právních odvětví, zejména do práva občanského. V určitých aspektech však přesahuje i do oborů zcela odlišných od práva, jako jsou psychologie či sociologie. Tím může být například otázka morálního vývoje mládeže, které bude rovněž věnována v této práci pozornost.

1. Právní úprava trestního soudnictví nad mládeží

1.1. Formální prameny trestního soudnictví nad mládeží

Nauka tradičně dělí prameny práva na materiální a formální. Materiální prameny práva představují společenské okolnosti a příčiny vzniku právní regulace určité oblasti, tedy důvody, které zákonodárce vedly ke vzniku dané právní úpravy. Pokud se zaměříme na formální prameny, rozumíme jimi právní formy, v nichž své vyjádření nacházejí normy práva.¹ Zpravidla platí stejné formální prameny pro mládež, které platí i pro dospělé. Na druhou stranu se nezapomíná na zvláštní postavení mládeže, které se v těchto pramenech mnohdy reflektuje. V některých případech je však pro mládež přijata zvláštní právní úprava.

Na prvním místě jsou formálním pramenem trestního práva ústavní zákony. Jedná se o Ústavu ČR a o Listinu základních práv a svobod. Dále jsou to také mezinárodní smlouvy. Ty mezinárodní smlouvy, které podléhají čl. 10 Ústavy ČR, jsou bezprostředně aplikovatelné a mají přednost před běžnými zákony. Hlavním formálním pramenem trestního práva hmotného je zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.² V procesním právu je to pak zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

Příkladem zvláštní právní úpravy ve věcech mládeže je Úmluva o právech dítěte³, a to právě jako vyhlášená mezinárodní smlouva, k jejíž ratifikaci dal souhlas Parlament ČR a kterou je Česká republika vázána ve smyslu čl. 10 Ústavy ČR. Dále jsou to především zákony. Stěžejním zákonem pro téma této diplomové práce je zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže) (dále též „ZSVM“). Tento poněkud dlouhý název prozrazuje komplexnost zákona. Jedná se o úpravu jak hmotněprávní, tak i procesní. Takové dělení se pokusím zachovat a použít jej i v této práci.

1.2. Historický vývoj právní úpravy trestního soudnictví nad mládeží

První zákon, který na našem území upravoval samostatně trestní právo a soudnictví ve věcech mládeže, byl československý zákon ze dne 11. března 1931, č. 48 Sb. z. a n., o trestním soudnictví nad mládeží. Došlo k tomu po vzoru jiných evropských zemí, které k takovému kroku přistoupily. Těmi byly například Rakousko v roce 1928, Německo v roce

¹ JELÍNEK, J. et al. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 7.* Vydání. Praha: Leges, 2019. ISBN 978-80-7502-380-3., s. 50.

² ŠÁMAL, P., GŘIVNA, T., BOHUSLAV, L., NOVOTNÝ, O., HERCZEG, J., VANDUCHOVÁ, M. et al. *Trestní právo hmotné. 9. vyd.* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2022. ISBN 978-80-7598-764-8., s. 58.

³ Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., o sjednání Úmluvy o právech dítěte.

1923, Francie v roce 1927 nebo Itálie v roce 1926. Před tímto zákonem se na mládež vztahoval trestní zákon č. 117/1852 ř. z., o zločinech, přečinech a přestupcích, ve znění pozdějších předpisů, a to jako obecný trestněprávní předpis vztahující se i na dospělé pachatele.⁴

Zákon o trestním soudnictví nad mládeží byl velmi moderní a při pohledu na něj a na dnešní ZSVM lze najít mnoho podobností. Protiprávní čin mladistvého se nazýval provinění. Protiprávní čin nedospělého (dítěte), se nazýval čin jinak trestný, a za takový čin bylo možné uložit výchovné či léčebné opatření. Bylo pracováno také s rozumovou a mravní vyspělostí, respektive slovy zákona, se značnou zaostalostí. Při ukládání trestů mohl soud nařídít také ochranný dozor nebo ochrannou výchovu, přičemž musel přihlídnout k povaze činu a okolnostem, za kterých byl spáchán.

V řízení rozhodoval senát mládeže, případně soudce mládeže. Byl zde tedy požadavek specializace. Zákon doslova říkal: „Soudci mládeže buďtež ustanovováni ti, kdož svými vlastnostmi a svou povahou se pro tento úřad zvláště hodí. Při jejich ustanovování budiž přihlídnuto také k jejich vzdělání odbornému, zejména pedagogickému, a k jejich dosavadní činnosti.“⁵ Dále, až na výjimky, zde byl požadavek nutné obhajoby, možnost omezit veřejnost řízení nebo spolupráce s jinými orgány, respektive s okresní péčí o mládež nebo jinými pomocnými zařízeními pro soudní péči o mládež.

Zákon o trestním soudnictví nad mládeží upravoval trestní soudnictví nad mládeží na území Československa velmi krátkou dobu. Z důvodu druhé světové války a okolností jí předcházejících došlo k omezení plné působnosti tohoto zákona. A přestože po válce došlo k navrácení plné působnosti, nahradil tento zákon v roce 1950 trestní zákon č. 86/1950 Sb. Od této doby až do účinnosti ZSVM neexistovalo samostatné trestní právo ve věcech mládeže.⁶

1.3. ZSVM

1.3.1. Přijetí ZSVM

Přestože od účinnosti ZSVM uplynulo již více než 20 let, je dobré se alespoň krátce poohlédnout, jak byla problematika toho zákona řešena těsně před ním a co vedlo

⁴ ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., HRUŠÁKOVÁ, M., ŠÁMALOVÁ, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011. ISBN 978-80-7400-350-9., s. 1.

⁵ § 33 odst. 1 zákona č. 48/1931 Sb. z. a n., o trestním soudnictví nad mládeží.

⁶ Tamtéž.

zákonodárce k jeho přijetí. Jak bylo nastíněno v předchozí kapitole, samostatná úprava trestního soudnictví nad mládeží byla v první polovině 20. století, a to alespoň v západní části Evropy, brána už jako běžný standard. Následně však z politicko-právního vývoje u nás se od tohoto na dlouhou dobu ustoupilo. Proto před ZSVM byla problematika upravena obecnými zákony, a to zákonem č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, a zákonem č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů.

Dle důvodové zprávy k ZSVM byly v trestním zákoně a trestním řádu spatřovány nedostatky. Těmi byly například nedostatečné zdůraznění zásady subsidiarity trestní represe, která u mladistvých musí být obzvlášť zdůrazněna. Dále také nevyhovující úprava vazby mladistvého, nedostatečné zajištění specializace policistů a státních zástupců, nedostatečné zabezpečení spolupráce s Probační a mediační službou a dalšími institucemi či nedostatečná úprava zacházení s osobami mladších 15 let, které se dopustily činu jinak trestného.⁷

Dalším důvodem, kterému bude věnována samostatná kapitola této práce, je snaha zakomponovat do právní úpravy koncept restorativní justice. Ten více odpovídá chápání trestného činu v dnešní době a možnosti znovuobnovit mezilidské vztahy narušené takovým činem. Takový přístup se ukazuje v zahraničních analýzách jako účinnější než jednostranně orientovaná paternalistická reakce, která se soustřeďuje mnohem více na minulost a samotný trestný čin.⁸

1.3.2. Účel a osobní působnost ZSVM

ZSVM zapracovává příslušné předpisy Evropské unie a upravuje podmínky odpovědnosti mládeže za protiprávní činy uvedené v trestním zákoníku, opatření ukládaná za takové protiprávní činy, postup, rozhodování a výkon soudnictví ve věcech mládeže.⁹ Smyslem tohoto zákona je tedy především upravit zvláštní postavení mládeže v trestním právu, včetně opatření jí ukládaných a specifik řízení v trestních věcech mladistvých. ZSVM má povahu lex specialis. Pokud ZSVM nestanoví jinak, užije se na toho, kdo v době spáchání činu nepřekročil 18. rok věku, obecných právních předpisů.¹⁰

⁷ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), s. 3-5. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=4&CT=210&CT1=0>. [cit. 2023-01-18].

⁸ Tamtéž.

⁹ § 1 odst. 1 ZSVM.

¹⁰ § 1 odst. 3 ZSVM.

Pokud jde o osobní působnost zákona, tak jak sám i název zákona napovídá, týká se mládeže. Pojem mládež je potřeba odlišit od pojmu mladistvý, který je užší než mládež. Mládeží se rozumí děti a mladiství.¹¹ Slovy zákona, mladistvý je ten, kdo v době spáchání provinění dovršil 15. rok věku a nepřekročil 18. rok. Zároveň se má za to, že mladistvý je i ten, kdo v době spáchání provinění dovršil 15. rok věku, ale u něhož není možné bez důvodné pochybnosti určit, že v době spáchání provinění překročil 18. rok věku.¹² Dověšením 15. roku věku se rozumí den následující po 15. narozeninách pachatele.¹³

Dítětem mladším 15 let je ten, kdo v době spáchání činu jinak trestného nedovršil 15. rok věku.¹⁴ Dítě mladší 15 let není trestně odpovědné, přesto však lze takovému dítěti uložit opatření potřebné k jeho nápravě.¹⁵ Z toho vyplývá, že zákon rozlišuje trestné činy, provinění a činy jinak trestné.¹⁶ Trestný čin spáchaný mladistvým se nazývá provinění.¹⁷ Důvod, proč zákonodárce zvolil jiný název, je třeba hledat asi nejvíce v možném společenském odsouzení mladistvého pachatele a historickém kontextu.

Komentář k ZSVM uvádí, že nevhodnost použití termínu trestný čin u kategorie mladistvých pachatelů vyplývá z toho, že nevyjadřuje přesně podstatu jednání mladistvého, když společnost je za takové jeho jednání přinejmenším spoluodpovědná, poněvadž se jí např. nepodařilo vytvořit vhodné náhradní výchovné prostředí, a to zejména v takových případech, kdy mladistvý musel vzhledem k nefunkční rodině vyrůstat v ústavním zařízení, což bohužel často přispělo k jeho delikventním projevům (např. pro citovou deprivaci), nebo chyběly vhodné a včasné výchovné zásahy do jeho narušeného rodinného prostředí. Ze strany mladistvého se proto jedná, skutečně více než o trestný čin, o pouhé provinění, které v sobě neobsahuje tak výrazné odsouzení a tím i stigmatizující prvky, jako je tomu u termínu trestný čin.¹⁸

Jedná se však pouze o odlišné označení trestného činu spáchaného mladistvým, nikoliv o odlišnou konstrukci trestného činu.¹⁹ Mám však určité pochybnosti, pokud se protiprávní čin mladistvého nazývá provinění z důvodu méně výrazného odsouzení

¹¹ § 2 odst. 1 písm. a) ZSVM.

¹² § 2 odst. 1 písm. c).

¹³ § 139 TZ.

¹⁴ § 2 odst. 1 písm. b) ZSVM.

¹⁵ § 89 a násl. ZSVM.

¹⁶ § 2 odst. 2 písm. a) ZSVM.

¹⁷ § 6 odst. 1 ZSVM.

¹⁸ ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., HRUŠÁKOVÁ, M., ŠÁMALOVÁ, M., op. cit., s. 52.

¹⁹ JELÍNEK, J. et al. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 7.* Vydání. Praha: Leges, 2019. ISBN 978-80-7502-380-3., s. 136.

a stigmatizujícím prvkům, nakolik si je společnost vůbec vědoma existence odlišného pojmenování takového protiprávního činu. Dále provinění mladistvého nemusí nutně pramenit z narušeného rodinného prostředí a spoluodpovědnosti společnosti. Lze si celkem snadno představit, že kromě úmyslného jednání může mladistvý jednat nedbalostně a zavinit například dopravní nehodu. A to i přes ukázkové rodinné a jiné zázemí. Na druhou stranu se ale domnívám, že takové označení není ke škodě věci, proto není důvod to měnit, pokud již jednou k takovému pojmenování bylo přistoupeno. A jak bylo také zmíněno, o provinění hovořil již zákon z roku 1931 o trestním soudnictví na mládeži.

Komentář zároveň k pojmu provinění dodává srovnání ještě s německým zákonem Jugendgerichtsgesetz (dále též „JGG“). Tento zákon také užívá pro činy spáchané mladistvými pojmy odlišné od trestného činu.²⁰ Například slovenská právní úprava, která také často bývá předmětem srovnávání s tou naší, touto cestou odlišné terminologie nešla a používá pojem trestný čin.²¹

1.3.3. Zvýšené nároky na řízení a ukládání opatření dle ZSVM

Jedním ze specifíků trestního soudnictví nad mládeží je, že soudnictví ve věcech mladistvých a ve věcech posuzování činů jinak trestných spáchaných dětmi mladšími 15 let vykonávají soudy pro mládež.²² To má přispět k vhodnému průběhu celého řízení včetně uložení adekvátního opatření. ZSVM klade zvýšené nároky na soudce, státní zástupce, příslušníky policejních orgánů i úředníky Probační a mediační služby působící v trestních věcech mládeže, kteří musí mít zvláštní průpravu pro zacházení s mládeží.²³ V případě dětí mladších 15 let pak nestanoví-li ZSVM jinak, postupuje soud pro mládež v řízení podle předpisů upravujících občanské soudní řízení.²⁴

Pokud již dojde k protiprávnímu jednání mladistvým nebo dítětem mladším 15 let, tak jeho projednáním se sleduje, aby se na toho, kdo se takového činu dopustil, užilo opatření, které účinně přispěje k tomu, aby se nadále páčání protiprávního činu zdržel. A rovněž, aby si našel společenské uplatnění odpovídající jeho schopnostem a rozumovému vývoji a podle svých sil a schopností přispěl k odčinění újmy vzniklé jeho protiprávním činem. Zároveň řízení musí být vedeno tak, aby přispívalo k předcházení a zamezování páčání protiprávních

²⁰ § 1 odst. 1 JGG.

²¹ § 94 odst. 1 zákona č. 300/2005 Z.z., trestný zákon.

²² § 4 ZSVM.

²³ § 3 odst. 8 ZSVM.

²⁴ § 96 ZSVM.

činů.²⁵ Je zde tedy kladen důraz na samotného pachatele, který je ve věku, v kterém je větší šance na jeho nápravu a začlenění zpět do společnosti.

Nalezení skutečně vhodného opatření jako reakce na provinění mladistvého je vedle vymezení dostatečně širokého rejstříku sankcí a pravidel pro jejich ukládání velmi závislé také na tom, jakým způsobem budou tato ustanovení aplikována v praxi – tedy (kromě vymezení podmínek pro jejich aplikaci) také obecně, např. kdo a na základě jakých informací o mladistvém rozhoduje. Proto lze skutečnost, že dle ZSVM rozhodují v trestním řízení ve věcech mládeže specializované soudy mládeže a v návaznosti na to se předpokládá i specializace ostatních orgánů činných v trestním řízení a zároveň široké zapojení dalších subjektů – zejména Probační a mediační služby a OSPOD, považovat za jeden z klíčových faktorů, které mohou přispět k naplnění tohoto cíle.²⁶

Takto i důvodová zpráva k ZSVM zdůvodňuje speciální právní úpravu, kdy, mimo jiné, je snahou zakomponovat do nové právní úpravy východiska tzv. restorativní (obnovující) justice, která klade důraz na vyváženou, spravedlivou reakci společnosti na trestný čin mladistvého, která se nezříká své spoluodpovědnosti za jeho selhání a vyvozuje z něj důsledky nejen pro něj samotného, ale i pro řešení problémů dalších zúčastněných osob a skupin spojených s trestným činem.²⁷

1.4. Restorativní justice

1.4.1. Koncept restorativní justice

V trestním právu rozlišujeme dvě hlavní pojetí trestní spravedlnosti ve smyslu reakce na spáchaný trestný čin, a to retribuční a restorativní. Pojetí retribuční spravedlnosti či justice je starší a klasické pojetí pocházející již ze středověku²⁸, zatímco restorativní justice se prosazuje až v posledních desítkách let.

V konceptu retribuční justice je trestný čin vnímán především jako útok proti státu, pozornost je soustředěna na analýzu formálně právních aspektů činu a na garantování práva na spravedlivý soudní proces. Způsobení újmy pachateli a jeho morální zavržení

²⁵ § 1 odst. 2 ZSVM.

²⁶ HULMÁKOVÁ, J. *Trestání delikventní mládeže*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013. ISBN 987-80-7400-450-6., s. 43.

²⁷ Důvodová zpráva k zákonu 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), s. 5.

²⁸ HENDRYCH, D. et al. *Právní slovník*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. ISBN 978-80-7400-059-1.

a stigmatizace jsou chápány jako vhodné prostředky potrestání a ochrany společnosti před další kriminalitou. Jednou z hlavních metod retribuční justice je proto trestní represe. Oběť trestného činu a její potřeby nehrají v tomto pojetí důležitou roli a jsou zpravidla omezeny na podání svědecké výpovědi. Pachatel i oběť tak zůstávají víceméně pasivními objekty trestního procesu, jehož konkrétní výsledek pak závisí na aktivitě a erudici osobně nezúčastněných odborníků - policistů, státních zástupců, obhájců a soudců. Tento, ve středověku nepochybně pokrokový koncept trestní spravedlnosti, se koncem 20. století stává v mnohém nefunkčním a zastaralým pro svoji vysokou finanční nákladnost a nízkou efektivitu, a je proto doplňován nebo v případech méně závažné kriminality dokonce i nahrazován novým konceptem restorativní justice.²⁹

K pojmu restorativní justice právní slovník uvádí, že se jedná se o nové pojetí trestní spravedlnosti, které chápe trestný čin primárně jako konflikt mezi pachatelem a obětí, tedy nikoli jako útok pachatele na zájmy státu, jak je to typické pro retribuční justici. Restorativní justice se proto soustřeďuje na vztah mezi pachatelem, obětí a jejich nejbližším sociálním okolím, na pochopení činu v kontextu jeho morálních, sociálních a ekonomických souvislostí, na projev pokání pachatele, převzetí osobní odpovědnosti za nápravu jím způsobené materiální škody i nehmotné újmy, vedoucí k odpuštění činu obětí a společenstvím. Restorativní justice usiluje o aktivní zapojení všech stran konfliktu (trestného činu), zejména pachatele a oběti trestného činu, a úloha státu se redukuje. Represivní opatření chápe jako poslední z možných reakcí na trestný čin. Restorativní justice upřednostňuje zájmy oběti na náhradě škody před zájmem státu na potrestání pachatele, zdůrazňuje odpovědnost všech členů sociálního společenství za podporu a pomoc obětem, za reintegraci pachatelů a za vytváření dalších podmínek snižujících riziko kriminality.³⁰

Pokud by se tedy měl koncept restorativní justice shrnout stručněji, na prvním místě není samotné potrestání pachatele, ale narovnání narušených vztahů s obětí a nejbližším okolím, náhrada škody a odčinění či zmírnění újmy a možné zapojení oběti do rozhodování. Na trestný čin se nepohlíží primárně jako na útok proti zájmu státu. Dalším cílem by pak mělo být uvědomění a upřímná lítost pachatele a další nepáchání protiprávní činnosti.

²⁹ Tamtéž.

³⁰ Tamtéž.

1.4.2. Restorativní justice ve vnitrostátní právní úpravě

Pokud jde o užití konceptu restorativní justice ve vnitrostátní právní úpravě, je ZSVM v tomto významným a poměrně moderním zákonem. Přestože ZSVM pojem restorativní justice nepoužívá výslovně, vyplývá tento koncept, kromě výše zmíněné důvodové zprávy, například z účelu zákona a ze zásad zákona. Rovněž v zákonech č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě či zákoně č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (dále též „ZOTČ“) se s tímto pojetím významně pracuje. Naopak pokud jde o užití tohoto konceptu v dalších významných předpisech trestního práva, tedy trestním zákoníku a trestním řádu, není pojetí restorativní justice tak výrazné. Přesto i zde se prvky restorativní justice dají najít.

Důvodová zpráva k trestnímu zákoníku používá pojem restorativní (znovuobnovující) justice již v úvodu, kde hodnotí předchozí trestní zákon z roku 1961. Jeden z kritizovaných aspektů tohoto trestního zákona byla represivní koncepce, která byla poznamenána politicko-právní doktrínou totalitního státu ovládaného komunistickou ideologií a nevyhovovala právě modernímu uplatňovanému trendu restorativní justice.³¹ Ve stejné části pak důvodová zpráva srovnává trestní zákon se zákonem č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, jehož pojetí je založeno právě na moderním principu.

Důvodová zpráva k tomuto zákonu pak uvádí, že trestní právo vychází ze zásady pomocné úlohy trestní represe, která znamená, že státní donucení trestněprávními prostředky je třeba používat pouze tehdy, kdy neexistuje jiné řešení, jak dosahovat souladu chování lidí s právem. Proto jsou ve všech státech s rozvinutým demokratickým systémem hledány další cesty, jak nejlépe naplnit účel trestu a trestního stíhání. Účinným prostředkem jsou tzv. odklony a alternativy, které umožňují ukončit trestní stíhání jiným způsobem než uložením trestu, a pokud je nezbytné trest uložit, nabízejí jiné alternativní sankce namísto nepodmíněného trestu odnětí svobody. Tímto způsobem lze řešit zejména případy menší závažnosti, kdy ustupuje zájem státu na potrestání pachatele a je dáována přednost kompenzaci škody a jiné újmy, jež byla způsobena oběti trestného činu.³²

³¹ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona č. 40/2009 Sb. trestní zákoník, s. 2. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=5&CT=410&CT1=0>. [cit. 2023-06-10].

³² Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona č. 257/2000, o Probační a mediační službě a o změně zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů, zákona č. 65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (zákon o Probační a mediační službě), s. 1. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=3&CT=542&CT1=0>. [cit. 2023-06-10].

Podle § 38 odst. 3 TZ se při ukládání trestních sankcí přihlédne i k právem chráněným zájmům osob poškozených trestným činem. V případě podmíněného upuštění od potrestání může soud uložit povinnost veřejně se osobně omluvit poškozenému, nebo poskytnout poškozenému přiměřené zadostiučinění.³³ Na tato ustanovení je také odkazováno při ukládání alternativních trestů.

ZOTČ hovoří o restorativních programech³⁴ ve smyslu práva obětí trestných činů a osobám jim blízkým na takový program. Podle Rezoluce hospodářské a sociální rady OSN 2002/12, o které bude ještě hovořeno níže, znamená program restorativní justice jakýkoliv program, který využívá restorativní procesy a snaží se dosáhnout restorativních výsledků.³⁵ Praktickým příkladem takového programu může být například mediace či rodinné skupinové konference³⁶ poskytované Probační a mediační službou.

Profesor Gřivna k restorativním programům uvádí, že takovým programem se rozumějí jakékoliv programy využívající restorativní procesy a usilující o dosažení restorativních výsledků. Restorativní proces je pak definován jako jakýkoli proces, v němž oběť a pachatel a případně kterýkoli další jednotlivec nebo člen společenství, jenž byl trestným činem nějakým způsobem dotčený, se společně aktivně účastní na řešení věci vzniklých v důsledku trestného činu, zpravidla za pomoci zprostředkovatele. Restorativním výsledkem je dohoda dosažená v důsledku restorativního procesu.³⁷

1.4.3. Restorativní justice na evropské úrovni

Na evropské úrovni se s pojmem restorativní justice můžeme setkat v mnoha pramenech. V podkapitole věnované účelu ZSVM se hovořilo o zapracování příslušných předpisů EU, kdy ZSVM v poznámce pod čarou uvádí směrnici Evropského parlamentu a Rady (EU) 2016/800 ze dne 11. května 2016 o procesních zárukách pro děti, které jsou podezřelými nebo obviněnými osobami v trestním řízení, která byla implementována zákonem č. 203/2019 Sb.

³³ § 48 odst. 4 písm. j), k) TZ.

³⁴ § 4 odst. 1 a § 39 odst. 1 písm. b) ZOTČ.

³⁵ OSN. *Rezoluce hospodářské a sociální rady OSN 2002/12*. Online. Dostupné z: www.un.org/ecosoc/en/documents/resolutions. [cit. 2023-06-12].

³⁶ Restorativní justice. *Restorativní programy*. Online. Dostupné z: www.restorativni-justice.cz/o-restorativni-justici/restorativni-programy. [cit. 2023-06-12].

³⁷ GRIVNA, T., ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H. et al. *Oběti trestných činů*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. ISBN 978-80-7400-793-4., s. 44.

Sama směrnice hovoří o restorativní justici pouze v čl. 20 odst. 4 ve smyslu řádného vzdělání osob, které poskytují dětem služby podpory nebo služby restorativní justice. Přestože tedy požadavek restorativní justice nevznáší, rozumím tomu tak, že je toto pojetí spravedlnosti bráno již jako něco běžného. V roce 2012 byla totiž přijata směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU, která s termínem restorativní justice významně pracuje a měla vliv i na ZOTČ. Na úrovni Rady Evropy jsou významné dva dokumenty, a to Doporučení Rady Evropy o využití restorativní justice v trestních věcech a Doporučení Rady Evropy o užití mediace v trestních věcech.

1.4.4. Restorativní justice na úrovni OSN

Na úrovni OSN bylo vydáno několik dokumentů věnujících se restorativní justici. Mezi ty nejpodstatnější patří hned několik rezolucí Hospodářské a sociální rady. Výše zmíněná rezoluce č. 2002/12, o základních principech užití restorativní justice v trestních věcech, navazuje na rezoluce č. 1999/26 a 2000/14. Vyzývá státy, aby vycházely ze základních zásad používání programů restorativní justice v trestních věcech, přijaly postupy restorativní justice a vzájemně si pomáhaly při rozvoji, výzkumech a obdobných činnostech v oblasti restorativní justice. V její příloze definuje termíny související s restorativní justicí, a to výše zmíněný programy restorativní justice včetně jejich využití, ale i restorativní proces a výsledek, stranu a facilitátora.

Další rezolucí navazující na výše zmíněné, je rezoluce č. 2016/17. Vyzývá členské státy, aby usnadnily procesy restorativní justice, vzájemně si pomáhaly při výměně zkušeností s restorativní justicí, zvážily pomoc rozvojovým zemím při vývoji a provádění programů restorativní spravedlnosti. Na základě této rezoluce pak svolal Úřad OSN pro drogy a kriminalitu schůzi expertní skupiny a bylo doporučeno vypracovat aktualizaci dokumentu Průvodce restorativními programy z roku 2006. V roce 2020 pak bylo vydáno druhé vydání tohoto Průvodce.

2. Vybrané aspekty hmotněprávní úpravy

2.1. Věk pachatele

2.1.1. Věk jako znak trestného činu

Aby se jednalo o trestný čin, musí se jednat o čin protiprávní. Dále pachatelem trestného činu může být ten, kdo naplnil jednak typové znaky trestného činu, tedy skutkovou

podstatu konkrétního trestného činu, a zároveň pak musí naplnit obecné znaky, mezi které patří věk a přičetnost. U mladistvých přidává ZSVM ještě rozumovou a mravní vyspělost.³⁸ Kdo v době spáchání činu nedovršil 15. rok svého věku, není trestně odpovědný.³⁹ V trestním právu tedy hraje věk pachatele, jakožto jeden ze znaků trestného činu, klíčovou roli, jelikož otázka věku je podstatná pro vznik trestní odpovědnosti. O osobě mladší 15 let nemůžeme hovořit jako o pachateli. Zároveň má věk pachatele vliv i na trestní řízení, o čemž bude pojednáno více v kapitole věnované procesní úpravě. Na tomto místě si ještě dovolím poznamenat, že dřívější nabytí plné svéprávnosti před nabytím zletilosti dovršením osmnácti roků je z hlediska trestního práva hmotného irelevantní.⁴⁰

Právní praxe také přináší různě komplikované situace a nejinak je tomu u otázky věku pachatele. Například může nastat případ pokračování v trestném činu, trestný čin trvající nebo hromadný a část jednání byla spáchána až po dovršení 18. roku věku. V takovém případě je pachatel trestně odpovědný jako dospělý pachatel podle obecných zásad.⁴¹ Zároveň i když pachatel již dovršil 18 let věku, pokud je jeho věk stále blízký věku mladistvého, je to polehčující okolností.⁴²

Při věku blízkém věku mladistvého lze uložit samostatně nebo vedle přiměřených omezení a povinností i některá výchovná opatření ve smyslu ZSVM u podmíněného upuštění od potrestání s dohledem⁴³. To platí i u trestu domácího vězení⁴⁴, trestu obecně prospěšných prací⁴⁵, trestu zákazu pobytu⁴⁶, podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody⁴⁷, podmíněném odkladu výkonu trestu odnětí svobody s dohledem⁴⁸ a podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody⁴⁹.

Věkem blízkým věku mladistvého je ovšem naznačeno, že pro přiznání polehčující okolnosti podle § 41 písm. f) TZ nebude možné příliš překročit věk 18 let. V praxi jde

³⁸ § 5 odst. 1 ZSVM.

³⁹ § 25 TZ.

⁴⁰ JELÍNEK, J. et al. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 7.* Vydání. Praha: Leges, 2019. ISBN 978-80-7502-380-3., s. 223.

⁴¹ JELÍNEK, J. et al. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 7.* Vydání. Praha: Leges, 2019. ISBN 978-80-7502-380-3., s. 166.

⁴² § 41 písm. f) TZ.

⁴³ § 48 odst. 5 TZ.

⁴⁴ § 60 odst. 7 a 61 odst. 3 písm. d) TZ.

⁴⁵ § 63 odst. 3 a 65 odst. 4 písm. c) TZ.

⁴⁶ § 75 odst. 4 TZ.

⁴⁷ § 82 odst. 4 a 83 odst. 1 písm. d) TZ.

⁴⁸ § 85 odst. 4 a 86 odst. 1 písm. d) TZ.

⁴⁹ § 89 odst. 2 TZ.

nejčastěji o pachatele ve věku do 19 či do 20 let, výjimečně, pokud to je odůvodněno jejich rozumovou a mravní vyspělostí, až do dovršení 21 let. Mentální zaostalost, resp. nedostatečná rozumová a mravní vyspělost pachatele ve vyšším věku může být, nejde-li o stav zmenšené přičetnosti nebo nepřičetnosti, jinou v zákoně neuvedenou polehčující okolností.⁵⁰

2.1.2. Dolní věková hranice trestní odpovědnosti

Ač se to nemusí na první pohled zdát, určování dolní věkové hranice trestní odpovědnosti je značně kontroverzní téma. Pokud se vzdám od pozitivního práva, je zapotřebí se zastavit nad tím, proč byl zvolen právě 15. rok věku jako ten, kdy u nás vzniká trestní odpovědnost. Názory, stejně jako právní úpravy, se totiž v tomto často liší. Nutno říci, že pokud už je projevena nespokojenost s dolní hranicí trestní odpovědnosti, je to z důvodu, že je příliš vysoká, nikoliv nízká.

Trestní odpovědností rozumíme povinnost pachatele trestného činu nést nepříznivé právní důsledky svého činu – trestní sankce.⁵¹ Hledání a určování hranice trestní odpovědnosti, alespoň jak to chápu já, stojí na tom, že v průběhu života nastane okamžik, kdy si člověk je již schopen uvědomit závažnost svého jednání a jeho protiprávnost. A to natolik, že by za něj měl nést tyto nepříznivé právní důsledky. Tento okamžik nelze určit zcela přesně, protože se jedná o individuální záležitost. Proto je zvolen takový rok věku, v kterém se taková schopnost dá u průměrného jedince předpokládat.

Doktor Říha k tomuto uvádí, že každý jedinec v procesu dospívání postupně získává sociální zralost. Proces dospívání má u každého jedince různý průběh s různou rychlostí. Naše společnost dospěla k závěru, že jedinec, který dovršil 15. rok svého věku, je obvykle natolik vyspělý, aby mohl chápat dosah svého jednání a toto své jednání také mohl ovládat.⁵² Zároveň je třeba pamatovat i na možnost uložení opatření za spáchání činu jinak trestného i dítěti mladšímu 15 let.

Také je třeba se ptát, co je vlastně cílem takových nepříznivých důsledků u mládeže. V první části této práce jsem mluvil o modelu restorativní justice. Mladistvému pachateli se neukládá trest, ale opatření. Účelem opatření vůči mladistvému je pak především vytvoření

⁵⁰ ŠÁMAL, P. et al. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012., ISBN 978-80-7400-109-3., s. 548.

⁵¹ JELÍNEK, J. et al. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část*. 7. Vydání. Praha: Leges, 2019. ISBN 978-80-7502-380-3., s. 22.

⁵² ŘÍHA, J. Ještě k nepřičetnosti podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže (zejména ke vztahu § 5 odst. 1, 2 ZSM a § 12 TrZ). *Trestněprávní revue*. 2006, č. 10, s. 293-299.

podmínek pro sociální a duševní rozvoj mladistvého a jeho ochrana před škodlivými vlivy předcházení dalšímu páčání provinění.⁵³ O tom bude hovoření více v kapitole věnované sankcionování mládeže.

Při přípravách TZ byla zvolena dolní hranice trestní odpovědnosti na 14. rok věku.⁵⁴ Ta však byla novelou zákona č. 306/2009 Sb., ještě před účinností původního znění, změněna na 15 let. Důvodová zpráva k této novele se takřka celá věnuje otázce snížení hranice trestní odpovědnosti, respektive jejímu vrácení zpět na 15. rok věku. Zároveň velmi tvrdě kritizuje její snížení, a to především s odkazem na Úmluvu o právech dítěte (dále též „Úmluva“) jakožto stěžejnímu prameni práva v této problematice.

Doslova říká, že jde o nesystémové opatření, které neřeší žádný existující problém, porušuje smysl i literu Úmluvy, nebere v úvahu výsledek celá léta trvající odborné diskuse a jde právě opačným směrem než současný světový trend. Jak snížení věku trestní odpovědnosti, tak snížení věku ochrany dítěte před pohlavním zneužíváním a týráním, je jednoznačným porušením ustanovení Úmluvy.⁵⁵ Důvodová zpráva naráží na čl. 3 odst. 1 Úmluvy, podle kterého zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány.

Pokud se však podívám na text Úmluvy, tak názor, že snížení hranice trestní odpovědnosti na 14 let je natolik intenzivní, že je jejím porušením, nesdílím. Úmluvu ratifikovalo 196 zemí⁵⁶ z celého světa. Mnoho z nich má hranici trestní odpovědnosti nižší než 15 let. Například v Německu 14 let⁵⁷, na Slovensku 14 let⁵⁸, v Rakousku 14 let⁵⁹, na většině území Británie 10 let⁶⁰, v Číně za nejvážnější trestné činy 12 let.⁶¹ Na druhou

⁵³ § 9 odst. 1 ZSVM.

⁵⁴ Původní znění § 25 TZ: „Kdo v době spáchání činu nedovršil čtrnáctý rok svého věku, není trestně odpovědný.“

⁵⁵ Důvodová zpráva k návrhu zákona č. 306/2009 Sb., kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, a některé další zákony, s. 1. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=5&CT=748&CT1=0>. [cit. 2023-06-23].

⁵⁶ OSN. *Seznam zemí ratifikujících Úmluvu o právech dítěte*. Online. Dostupné z: https://treaties.un.org/pages/viewdetails.aspx?src=ind&mtdsg_no=iv-11&chapter=4&clang=en. [cit. 2023-06-23].

⁵⁷ § 19 Deutschland Strafgesetzbuch In der Fassung der Bekanntmachung vom 13.11.1998 (BGBl. I S. 3322).

⁵⁸ § 22 odst. 1 zákona č. 300/2005 Z.z.

⁵⁹ § 1, § 4 Bundesgesetz vom 20. Oktober 1988 über die Rechtspflege bei Straftaten Jugendlicher und junger Erwachsene (Jugendgerichtsgesetz 1988 – JGG) StF: BGBl. Nr. 599/1988.

⁶⁰ ČTK. *Čína sníží věk trestní odpovědnosti za nejhorší zločiny na 12 let*. In: Advokatnidenik.cz. Online. Dostupné z: <https://advokatnidenik.cz/2020/12/30/cina-snizi-vek-trestni-odpovednosti-za-nejhors-i-zlociny-na-12-let>. [cit. 2023-06-23].

stranu v Polsku je to 17 let (v některých případech 15 let).⁶² USA Úmluvu neratifikovaly. Většina států USA nemá spodní hranici trestní odpovědnosti stanovenou a soudy provádějí test na „trestní způsobilost. Podle londýnské agentury Child Rights International Network je pak median hranice trestní odpovědnosti ve světě 14 let.⁶³

Úmluva v čl. 1 zároveň říká, že pro účely této úmluvy se dítětem rozumí každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve. Ad absurdum by tedy spojením článku 1 a článku 3 odst. 1 Úmluvy, logikou zákonodárce v důvodové zprávě, šlo dojít k závěru, že ani osoby, které dovršily 15. rok věku, nemají být trestně odpovědné, a trestně odpovědné mají být až osoby starší 18 let, jelikož až ty již nejsou dětmi. Souhlasím však s tím, že volání po snížení trestní odpovědnosti může být často projevem špatné informovanosti. A to i proto, že ZSVM umožňuje uložit opatření osobě mladší 15 let. Dále se v některých případech užití osoby k provedení činu, která není trestně odpovědná pro nedostatek věku, má také důsledně aplikovat také ustanovení o nepřímém pachatelství.⁶⁴

Dle mého názoru je tak možné otázku dolní hranice trestní odpovědnosti, pokud jde o spor, zda je vhodnější hranice 14 nebo 15 let, možné označit za otázku spíše politickou. O tom svědčí i fakt, že jen pár let po účinnosti TZ se opět objevily názory na snížení dolní hranice trestní odpovědnosti, a to napříč politickým spektrem.⁶⁵ Pro zajímavost a historický kontext lze rovněž uvést, že již zmíněný zákon ze dne 11. března 1931, č. 48 Sb. z. a n., o trestním soudnictví nad mládeží, zavedl dolní věkovou hranici trestní odpovědnosti na 14. rok věku.

2.1.3. Dolní věková hranice deliktů odpovědnosti dle občanského práva

Dovolím si zde analogické odbočení do práva občanského. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále též „OZ“) stanovuje přičetnost fyzické osoby tak, že každý odpovídá za své jednání, je-li s to posoudit je a ovládnout. Kdo se vlastní vinou přivede do stavu, v němž by jinak za své jednání odpovědný nebyl, odpovídá za jednání v tomto stavu

⁶¹ Tamtéž.

⁶² Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny, art. 10.

⁶³ ČTK. *Čína snížila hranici trestní odpovědnosti, za závažné činy bude stíhat i dvanáctileté.* In: Ct24.ceskatelevize.cz. Online. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/3246420-cina-snizila-hranici-trestni-odpovednosti-za-zavazne-ciny-bude-stihat-i-dvanactilete>. [cit. 2023-06-24].

⁶⁴ § 22 odst. 2 TZ.

⁶⁵ ČTK. *Tejc navrhne snížení hranice trestní odpovědnosti na 13 let.* In: Ceska-justice.cz. Online. Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/2016/02/tejc-navrhne-snizeni-hranice-trestni-odpovednosti-na-13-let/>. [cit. 2023-06-24].

učiněná.⁶⁶ Pro nás je pak více podstatná hlava III. OZ věnovaná závazkům z deliktů. Zde je stanovena hranice deliktní způsobilosti na dovršení 13. roku věku.⁶⁷

Zároveň je ale připuštěna náhrada škody nezletilým mladším 13 let, způsobil-li škodu činem povahy úmyslného trestného nebo je-li to spravedlivé se zřetelem k jeho majetkovým poměrům a majetkovým poměrům poškozeného.⁶⁸ Toto ustanovení bylo přidáno do OZ poměrně nedávnou novelou č. 192/2021 Sb., jejíž důvodová zpráva uvádí, že se zavádí deliktní nezpůsobilost osoby mladší 13 let s výjimkou deliktní odpovědnosti za činy povahy úmyslného trestného činu a specifické případy, kdy je škoda způsobena majetným nezletilým. Navrhovaná úprava vychází z předpokladu, že úprava deliktní odpovědnosti má primárně za účel vypořádat majetkové poměry mezi škůdcem a poškozeným. Její výchovný a preventivní efekt je naopak vůči nezletilým mladším 13 let zanedbatelný. Lze se domnívat, že v praxi se nezletilý primárně obává jiných následků svého jednání, např. výchovných opatření rodičů, výslechu na policii nebo kázeňských opatření školy, nikoli své hmotné odpovědnosti. Sám nezletilý ostatně typicky žádné prostředky nemá a hmotné dopady na svůj budoucí výdělečný život ještě není schopen posoudit.⁶⁹

Tato ustanovení jsou vzhledem k trestní odpovědnosti poměrně zajímavá z pohledu odlišné věkové hranice. Není sporu, že trestní právo je prostředek ultima ratio, jehož cílem je, možná poněkud zjednodušeně a bez ohledu na pojetí restorativní justice, ochrana zákonem stanovených zájmů a potrestání pachatele. Naopak v těchto ustanovení občanského zákoníku jde primárně o náhradu škody poškozenému, tudíž podmínky, které je potřeba naplnit, nemusí být z podstaty tak přísné.

Nemyslím si tedy, že by úvaha zákonodárce byla taková, že u vzniku škody je nezletilý snad více schopen posoudit následky svého jednání a takové jednání ovládnout více než u trestného činu, jehož znakem skutkové podstaty může být rovněž způsobení škody. Příčinou takového rozdílného pojetí je právě užití trestního práva jako prostředku ultima ratio a ušetření nezletilého stigmatizujících důsledků s tím spojených. Nicméně to samo osobě není důvodem, proč by poškozenému nemělo být nahrazeno to, o co přišel.

⁶⁶ § 24 OZ.

⁶⁷ § 2920 odst. 1 OZ.

⁶⁸ § 2920 odst. 3 OZ.

⁶⁹ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona č. 192/2021 Sb., kterým se mění zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů, s. 41. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=8&CT=984&CT1=0>. [cit. 2023-06-24].

2.2. Rozumová a mravní vyspělost

2.2.1. Rozumová a mravní vyspělost jako samostatný znak trestného činu

Mladistvý, který v době spáchání činu nedosáhl takové rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný.⁷⁰ Rozumovou a mravní vyspělost, jakožto možný další obecný znak trestného činu, zavádí ZSVM pro mladistvé pachatele a vytváří tím u nich trestní odpovědnost relativní, kdy způsobilost být pachatelem je vázána na okolnost, že mladistvý je schopen mentálně a psychicky chápat smysl a význam svého počínání.⁷¹ Vývoj jednotlivých jedinců a získávání potřebných schopností pro odpovědnost jsou individuálně velice různé, takže pevná a neměnná věková hranice nevystihuje zvláštnosti konkrétního případu. Na druhé straně ovšem zcela obecné určení by stavělo orgány trestního soudnictví před příliš obtížné úkoly a vyvolávalo by nebezpečí velmi nejednotného rozhodování.⁷²

Naukou však rozumová a mravní někdy bývá podřazována pod přičetnost.⁷³ Jednoznačná odpověď na tuto otázku dle mého není. Abych to ale neznělo příliš alibisticky, pokusím se rozebrat argumenty podporující obě tyto možnosti.

Z dikce trestního zákoníku se lze dle mého přiklonit k možnosti, že se jedná o znak samostatný, nikoliv pouze o speciální důvod nepřičetnosti. Definice nepřičetnosti totiž zahrnuje duševní poruchu. Ta je definována ve výkladových ustanoveních TZ jako duševní nemoc, hluboká porucha vědomí, mentální retardace, těžká asociální porucha osobnosti nebo jiná těžká duševní nebo sexuální odchylka.⁷⁴

Protože je zde však uvedeno „jiná těžká duševní nebo sexuální odchylka“, jedná se o výčet demonstrativní. Dle Komentáře se v případě jiné těžké duševní nebo sexuální odchylky jedná o „zbytkovou, sběrnou“ kategorii duševních poruch. Patří sem tedy ty formy duševních poruch, které nespádají pod žádnou z výše popsaných kategorií duševních poruch uvedených v § 123 TZ. Jinou těžkou duševní nebo sexuální odchylkou se rozumí:

⁷⁰ § 5 odst. 1 ZSVM.

⁷¹ JELÍNEK, J. et al. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 7.* Vydání. Praha: Leges, 2019. ISBN 978-80-7502-380-3., 225 s.

⁷² VICHEREK, R. Jak „trestat“ děti a trestně neodpovědné mladistvé. *Trestněprávní revue.* 2016, č. 1, s. 2.

⁷³ ŠÁMAL, P., GRÍVNA, T., BOHUSLAV, L., NOVOTNÝ, O., HERCZEG, J., VANDUCHOVÁ, M. et. al. op. cit., s. 183.

⁷⁴ § 123 TZ.

- 1) nejrůznější druhy neuróz, kterými trpí i duševně zdraví, nezřídka i normálně socializovaní jedinci, a trvají zpravidla jen přechodnou dobu. Patří mezi ně například nutkavé, kverulantské až paranoidní jednání, depresivní reakce se suicidálními projevy aj.,
- 2) sexuální deviace, tedy závažné sexuální poruchy chování neorganického původu, v důsledku kterých není jednotlivec schopen zcela nebo částečně kontrolovat a ovládat své sexuální pudy a prožitky (například pedofilie, sadomasochismus apod.),
- 3) další závislosti psychické povahy, například chronický abúzus bez somatické závislosti na alkoholu či jiné droze či patologické hráčství.⁷⁵

Žádná z těchto možností nehovoří o opožděném dospívání jako o duševní poruše. Profesor Jelínek k tomuto uvádí, že nedostatek rozumové a mravní vyspělosti je projevem opožděného dospívání, není patologického rázu, není způsoben duševní poruchou. Ustanovení § 5 odst. 1 ZSVM nevylučuje ustanovení o nepřičetnosti podle § 26 TZ, ale uplatňuje se vedle něho. Pokud by neschopnost rozpoznat protiprávnost a ovládat své jednání byla způsobena duševní poruchou (například mentální retardací), pachatel bude nepřičetný podle § 26 TZ a ustanovení § 5 odst. 1 ZSVM se nepoužije.⁷⁶ Zároveň rozumovou a mravní vyspělost přinesl až ZSVM. Do té doby byla používána obecná definice nepřičetnosti.⁷⁷ Na druhou stranu je otázkou, na kolik se jedná pouze o právní definici určitého pojmu, která nemusí být vždy úplně přesná. Jako příklad takové nepřesné definice si dovoluji zmínit definici pachatele trestného činu.

2.2.2. Rozumová a mravní vyspělost jako součást přičetnosti

Profesor Šámal uvádí, že právě důvody, že rozumová a mravní vyspělost je projevem opožděného dospívání, není patologického rázu a není způsobena duševní poruchou, nejsou důvody podstatné, neboť jde jen o jiný typ biologického kritéria nepřičetnosti, což vyplývá z formulace ustanovení § 5 odst. 1 ZSVM, které je obdobou ustanovení § 26 TZ, a z důvodové zprávy k zákonu o soudnictví ve věcech mládeže, která výslovně hovoří o podmíněné přičetnosti.⁷⁸ Profesor Šámal rovněž argumentuje naukou trestního práva a díly

⁷⁵ ŠČERBA, F. et al. *Trestní zákoník*. 1. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022. 978-80-7400-807-8., marg. č. 12–13.

⁷⁶ JELÍNEK, J. et al. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část*. 7. Vydání. Praha: Leges, 2019. ISBN 978-80-7502-380-3., s. 225-226.

⁷⁷ Srov. zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon.

⁷⁸ ŠÁMAL, P., GRÍVNA, T., BOHUSLAV, L., NOVOTNÝ, O., HERCZEG, J., VANDUCHOVÁ, M. et al. op. cit., s. 183.

některých autorů (např. profesorů Prušáka a Miloty), které v minulosti vždy považovaly tento případ za zvláštní důvod nepřičetnosti nebo zvláštní druh nepřičetnosti.⁷⁹

Důvodová zpráva k § 26 TZ uvádí, že duševní porucha se podle moderních medicínských názorů (srov. např. Raboch, J., Zvolský, P. a kol. Psychiatrie, I. vyd., Praha 2001) vymezuje jako zřetelná odchylka od stavu duševního zdraví a rovnováhy, kterým se rozumí stav úplné a sociální pohody, jako výslednice vnitřních (genetických) a vnějších (psychosociálních a enviromentálních) faktorů. Duševní poruchu nemůžeme ztotožňovat s duševní nemocí, neboť pojem duševní nemoci je užším pojmem. Specifická (smíšená) porucha osobnosti (dříve nazývaná „psychopatie“), u které se povaha lidí nápadně odchyluje od normy, může být duševní poruchou, ale nemusí být duševní nemocí.⁸⁰

Duševní porucha může být způsobena rozdílnými příčinami, a to samotnou duševní chorobou nebo jinou nemocí, která má takovou poruchu za následek, anebo může být vyvolána požitím návykových látek, např. alkoholu nebo omamných látek. Duševní porucha, která je příčinou nepřičetnosti, může být přechodná a krátkodobá, a to od několika vteřin (např. porucha vědomí u řidiče auta, jako příčina dopravní nehody, při níž dojde k ublížení na zdraví) či minut (např. epileptický záchvat v rámci něhož dojde k ublížení na zdraví osobě poskytující pomoc nemocnému), ale může být také dlouhotrvající nebo trvalá (např. schizofrenie či mentální retardace).⁸¹

K zmíněnému § 5 ZSVM důvodová zpráva uvádí, že tato koncepce trestní odpovědnosti mladistvých navazuje na úpravu čs. zákona o trestním soudnictví nad mládeží z roku 1931, která obdobně vycházela z tzv. podmíněné přičetnosti. Mladistvý je podle této konstrukce beztrestný, nemohl-li pro zjevnou a značnou nezralost (zaostalost) v době činu rozpoznat stupeň nebezpečnosti svého jednání nebo své jednání ovládat. Zákon zde bude pouze vyžadovat, aby si mladistvý byl vzhledem ke stupni svého vývoje schopen uvědomit, že „dělá něco špatného“, co hrubě odporuje normám společnosti, ve které žije, nebo aby byl schopen odpovídajícím způsobem usměrnit svoje chování. Proto nebude zpravidla obtížné posoudit případy, kdy došlo ke spáchání závažných kriminálních deliktů (např. vraždy,

⁷⁹ Tamtéž.

⁸⁰ Důvodová zpráva k zákonu č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, s. 207.

⁸¹ Tamtéž.

znásilnění, loupeže) nebo klasických trestných jednání (např. krádeže, podvody, vydírání), kdy si mladistvý zpravidla musel být vědom toho, že jedná v rozporu se zákonem.⁸²

Obtížnější může být posouzení jednání (např. drobných případů neoprávněného užívání cizí věci, omezování osobní svobody, výtržnictví apod.), které sice překročilo meze stanovené trestním zákonem, avšak ne vždy musí být mladistvému vzhledem k stupni jeho duševní zralosti jasné, že tyto hranice svým jednáním již překročil. Nezralost mladistvého přitom musí být podstatná, tj. musí být zřejmé, že v době činu ještě nedosáhl po stránce intelektuální nebo po stránce mravní takového stupně vývoje, jakého zpravidla dosahují jeho vrstevníci.⁸³

2.2.3. Zjišťování rozumové a mravní vyspělosti

K vyšetření duševního stavu mladistvého se přibere znalec z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie se specializací na dětskou psychiatrii a znalec z oboru zdravotnictví nebo pedagogiky, odvětví psychologie, se specializací na dětskou psychologii.⁸⁴ Toto znění zákona nahradilo původní znění, které k vyšetření duševního stavu povolávalo dva znalce pouze z odvětví psychiatrie. A to především z důvodu, že tato úprava zajistí lepší a komplexnější posouzení osobnosti mladistvého z hlediska aktuálního duševního stavu jak po stránce psychiatrické, tak i psychologické, což má zásadní význam pro správné rozhodnutí konkrétní trestní věci.⁸⁵

V našem právním řádu platí, stejně jako u přičetnosti, že rozumová a mravní vyspělost se dosažením věku 15 let předpokládá, tudíž se dokazuje pouze „nevyspělost“. Zároveň se zjišťuje schopnost rozpoznat protiprávnost činu a ovládnout své jednání vždy v konkrétním případě, nikoliv obecná vyspělost. Tyto dvě složky je pak třeba posuzovat společně. Rozumovou a mravní vyspělost mladistvého je třeba posuzovat jednak ve vzájemných souvislostech obou těchto složek (nikoliv izolovaně), jednak ve vztahu k obvyklému vývoji mladistvých, přičemž ze zákonné úpravy nevyplývají odlišné podmínky pro stanovení úrovně rozumové vyspělosti a mravní vyspělosti.⁸⁶

⁸² Důvodová zpráva k zákonu 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), s. 11.

⁸³ Tamtéž.

⁸⁴ § 58 odst. 1 ZSVM.

⁸⁵ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona č. 41/2009 Sb., o změně některých zákonů v souvislosti s přijetím trestního zákoníku, č. 41/2009, s. 16. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=5&CT=411&CT1=0>. [cit. 2023-06-30].

⁸⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 9. 2006, sp. zn. 8 Tdo 1069/2006.

Pro vypracování takového znaleckého posudku jsou proto potřeba vždy konkrétní skutečnosti. Příkladem, jak taková mravní vyspělost může vypadat a důvodem pro zkoumání mravní vyspělosti může být, že mladistvý vyrůstal v prostředí, kde páchaní trestné činnosti bylo běžnou normou chování.⁸⁷

Obecně je složka rozumového vývoje charakterizována tak, že zahrnuje postupné individuální nabývání schopnosti pojmového myšlení, přičemž stupeň takového vývoje je určován dosaženou úrovní tohoto myšlení. Za mravní vývoj osobnosti mladistvého se pak obecně považuje proces, v němž si osobnost mladistvého v průběhu individuálního rozvoje osvojuje normy chování, které platí v daném období rozvoje společnosti, a tyto přeměňuje na osobní a morální kvality. Tedy vytváří si vlastní hodnotový systém, který je v určitém vztahu k hodnotám společnosti, v níž žije. V závislosti na biologickém a psychickém zráním osobnosti mladistvého rozumová a mravní vyspělost mladistvého získává trvalejší ráz.⁸⁸

Stupeň mravního a rozumového vývoje se obvykle posuzuje ve vztahu k obvyklému vývoji stejně starých mladistvých, tedy ve vztahu k průměrnému mladistvému. Stupeň rozumového a mravního vývoje každého mladistvého bude ovlivněn celou řadou faktorů, z nichž nejvýznamnější budou především genetické dispozice každého mladistvého (např. mentální predispozice, emoční napětí), dále prostředí, v němž mladistvý vyrůstá (např. sídliště, venkov), vzory a autority v jeho okolí (např. otec zloděj), zejména pak vliv rodiny, její dostatečná či nedostatečná péče věnovaná mladistvému (např. odlišná motivace k protiprávnímu jednání mladistvého trpícího hmotným nedostatkem na rozdíl od motivace mladistvého hmotně zabezpečeného, avšak citově strádajícího), začlenění mladistvého do kolektivu osob stejné věkové skupiny (např. krádeže na důkaz zdatnosti jedince) atd.⁸⁹

2.2.4. Morální vývoj u dětí

Na možné příčiny vzniku kriminality mládeže má vliv mnoho aspektů. Dítě přichází na svět do konkrétních sociálních podmínek a s určitým genetickým vybavením a dispozicemi, které jsou předem jen těžko odhadnutelné.⁹⁰ Některé aspekty jsou v člověku tedy dány již od narození, jsou biologického základu. Jiné zase souvisí s prostředím, v kterém se dítě rodí a vyrůstá, ale které se může měnit.

⁸⁷ Tamtéž.

⁸⁸ ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., HRUŠÁKOVÁ, M., ŠÁMALOVÁ, M., op. cit., s. 42.

⁸⁹ Tamtéž.

⁹⁰ GRÍVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. et al. *Kriminologie*. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5., s. 496.

To, co člověk vnímá jako morální, souvisí s jeho postupným vývojem a také s jeho charakterem. Charakterem označujeme vlastnosti, které souvisí s morálkou jedince.⁹¹ Člověk, který se dopouští trestné činnosti, má z hlediska běžného názoru vždycky narušenou morálku. Souhrnný pojem morálka dnešní psychologie dokáže rozložit přinejmenším na 3 složky, jež mají nestejný vliv na lidské chování. Jsou to morální názory, morální postoje a zvnitřněné morální usuzování. Průzkumy prováděné na delikventně se chovající mládeži neukazují významné rozdíly oproti mládeži nedelikventní v prvních dvou složkách, tedy morálních názorech a morálních postojích.⁹²

Delikventně se chovající mladiství totiž většinou dobře vědí, co je pro ně a pro společnost dobré a zlé. A také jen malá část delikventně se chovající mládeže má morální postoje zcela zavrženíhodné. Podle výsledků empirických šetření vědí zpravidla velmi dobře, že to, co provedli, dělat neměli. Cítí jen o něco menší zábrany k provedení trestného činu.⁹³ Rozdíly však lze nalézt ve složce zvnitřněného morálního usuzování, který souvisí s morálním vývojem.

Známými psychology, kteří se zabývali morálním vývojem u dětí, byli Jean Piaget a Lawrence Kohlberg. Jean Piaget rozdělil vývoj charakteru do stadií heteronomní morálky a autonomní morálky. Heteronomní morálka spočívá v morálním nátlaku dospělých a vyvolává u dítěte morální realismus. Tak Jean Piaget označuje dětský sklon dívat se na povinnosti na cosi vnějšího, objektivně daného. Morálnímu realismu odpovídá objektivní pojetí odpovědnosti.⁹⁴

Autonomní morálka spočívá oproti tomu ve spolupráci a kooperaci dětí mezi sebou. Jednostranná úcta k rodičovské autoritě je nahrazena vzájemným respektováním dětí. Teprve když je vzájemné respektování natolik silné, že v jednotlivci vyvolává požadavek, aby s druhým jednal tak, jak by byl rád, aby druzí jednali s ním, podaří se přechod k autonomní morálce.⁹⁵

Lawrence Kohlberg navázal na Jeana Piageta skrze morální dilemata. Na základě odpovědí chlapců na vyřčená morální dilemata dospěl k šesti stupňům morálního usuzování,

⁹¹ HELUS, Z. *Psychologie pro střední školy*. Praha: Fortuna, 2003. ISBN 978-80-7168-876-1., s. 41.

⁹² MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ A. *Mládež a delikvence: [možné příčiny, současná struktura, programy prevence kriminality mládeže]*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-226-2., s. 57-58.

⁹³ Tamtéž.

⁹⁴ HEIDBRINK, H. *Psychologie morálního vývoje*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-154-1., s. 61-63.

⁹⁵ Tamtéž.

kteří jsou přiřazeny ke třem rovinám označeným jako předkonvenční, konvenční a postkonvenční. Rozdíly mezi stupni morálního usuzování netvoří ani tak rostoucí vědomí morálních norem, jako spíše kvalitativně odlišný způsob uvažování o morálních problémech.⁹⁶

Všechny tyto výzkumy týkající se morálky mají společné, že zkoumají člověka již od dětského věku a s vyšším věkem člověk dosahuje zpravidla nějakého pokroku, respektive dosahuje vyšších stupňů v autorově modelu, které se projevují jinou motivací pro jeho jednání. Vyšší stupeň však nemusí nutně znamenat, že je taková motivace z pohledu práva žádoucí.

Například u stupňů vývoje morálního usuzování od Lawrence Kohlberga je u dětí ve stupni 1 orientace na trest a vyhnutí se takovému trestu. Ve stupni 3 již člověk jedná tak, aby byl v očích blízkých lidí dobrým člověkem. Ve stupni 4 pak nastává, alespoň z pohledu práva, zpravidla nejžádanější situace, jelikož člověk začíná jednat tak, aby jeho jednání bylo v souladu se zákonem. Zákon je to, co určuje správnost jednání. Z pohledu práva se zdá být mnohem více žádoucí, aby osoba zůstala ve stupni 4, tedy kdy jeho jednání srovnává se zákony, než aby se dále vyvíjela a zjistila, že ne vše, co je po právu, je nutně spravedlivé.

Mezi úrovní zvnitřnělého morálního usuzování (ve smyslu Kohlbergově) dětí a rodičů existuje empiricky prokázáný vztah. Rodiče, kteří jsou na Kohlbergově stupnici výše, mají děti, které jsou na ní také výše. Bylo zjištěno, že matky delikventně jednajících mladistvých mají nižší stupeň morálního usuzování než matky mladistvých, kteří dodržují zákony. Při posuzování úrovně zvnitřnělého morálního usuzování, ať už technikou vypracovanou Kohlbergem nebo jinými badateli, se došlo k tomu, že delikventně jednající mladiství mají blíže k předkonvenční úrovni, kdežto mládež dbající zákonů má blíže ke konvenční úrovni.⁹⁷

Nabízí se přirozeně otázka, zda mohou sloužit modely morálky a jejího vývoje jako jakýsi obsahový zdroj zákonů. Je například možné říci, že některý stupeň v modelu Lawrence Kohlberga je již ten dostačující a správný z pohledu práva, jehož dosažení právo předpokládá pro trestní odpovědnost mladistvého? Například u Kohlberga začínají popisované stupně u dětí od 10 let věku. Tedy v tomto věku již děti mají zvnitřnělé morální usuzování. A jak

⁹⁶ HEIDBRINK, H., op. cit., s. 73-74.

⁹⁷ MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ A., op. cit., s. 59.

bylo napsáno výše, jsou státy, kde i v tomto věku jsou v určitých případech děti trestně odpovědné.

Osobně se nedomnívám, že se náš trestní zákoník snaží pracovat a vycházet z některého uvedeného psychologického modelu. To ale neznamená, že na psychologii osobnosti či vývojovou psychologii v tomto směru rezignuje. Jak bylo zmíněné v části věnované dolní hranici trestní odpovědnosti, zákon zkrátka pracuje s věkovou hranicí, kdy předpokládá v tomto ohledu již dostatečně vyvinutou osobnost člověka s potřebnou úrovní znalostí a schopností.

2.3. Sankcionování mladistvých a dětí mladších 15 let

Pro sankcionování mladistvých je charakteristický monismus sankcí. Na rozdíl od trestání dospělých pachatelů tedy nerozlišujeme tresty a ochranná opatření, ale máme zde pouze opatření. Odlišná právní terminologie zákona o soudnictví ve věcech mládeže není náhodná. Byla zákonodárcem zvolena záměrně tak, aby odpovídala specifickému účelu a povaze opatření ukládaných mladistvým za spáchaná provinění.⁹⁸

Účel opatření ukládaných mladistvým si ZSVM definuje sám a je jím obecně vytvoření podmínek pro duševní a sociální vývoj se zřetelem k dosaženému stupni rozumového a mravního vývoje, osobním vlastnostem, k rodinné výchově a k prostředí mladistvého, z něhož pochází, i jeho ochrana před škodlivými vlivy a předcházení dalšímu páčání provinění.⁹⁹ Pod takto dlouhým účelem opatření se dá zkráceně rozumět výchovný účel opatření, kdy je smyslem na mladistvého výchovně působit a ochránit ho před možnými škodlivými vlivy.

Více se tedy chrání mladistvý sám a nikoliv společnost. I když dle mého názoru právě taková ochrana mladistvého individuálně preventivního charakteru působí do budoucna a tím se pak sekundárně chrání i sama společnost. Druhy opatření jsou hierarchizovány od nejméně závažných po nejvíce závažné a jsou jimi výchovná opatření, ochranná opatření a trestní opatření.¹⁰⁰

⁹⁸ JELÍNEK, J. et al. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 7.* Vydání. Praha: Leges, 2019. ISBN 978-80-7502-380-3., s. 493.

⁹⁹ § 9 odst. 1 ZSVM.

¹⁰⁰ § 10 odst. 1 ZSVM.

Vodítko pro ukládání opatření poskytuje § 3 odst. 3 ZSVM, kdy opatření uložené podle tohoto zákona musí přihlížet k osobnosti toho, komu je ukládáno, včetně jeho věku a rozumové a mravní vyspělosti, zdravotního stavu, jakož i jeho osobním, rodinným a sociálním poměrům, a musí být přiměřené povaze a závažnosti spáchaného činu. Politické, národní, sociální nebo náboženské smýšlení mladistvého nebo dítěte mladšího patnácti let, jeho rodiny nebo rodiny, v níž žije, anebo způsob výchovy mladistvého nebo dítěte mladšího patnácti let nemůže být důvodem k uložení opatření podle tohoto zákona.

Trestní opatření, jako jeden z druhů opatření, lze pak uložit pouze tehdy, jestliže zvláštní způsoby řízení a opatření, zejména obnovující narušené sociální vztahy a přispívající k předcházení protiprávním činům, by zřejmě nevedly k dosažení účelu tohoto zákona.¹⁰¹

2.3.1. Výchovná opatření

V systému ukládaných opatření jsou nejmírnějším prostředkem výchovná opatření, která lze uložit samostatně, a pokud to umožňuje povaha výchovného opatření, lze je uložit i vedle ochranného nebo trestního opatření.¹⁰² Příkladem, kdy to povaha neumožňuje, může být například výchovné opatření napomenutí s výstrahou s trestními opatřeními nebo výchovné opatření dohled probačního úředníka s trestním opatřením vyhoštění. Zároveň některá výchovná opatření rozšiřují demonstrativní výčet polehčujících okolností v případě ukládaného trestního opatření ve smyslu § 25 odst. 1 písm. a) – c) ZSVM, a to jako další polehčující okolnosti mimo ty uvedené v § 41 TZ. Tím může být vykonání probačního programu nebo vykonání výchovné povinnosti.

Jednotlivými výchovnými opatřeními jsou dohled probačního úředníka, probační program, výchovné povinnosti, výchovná omezení a napomenutí s výstrahou. Výchovná opatření může soud pro mládež a v přípravném řízení státní zástupce ukládat se souhlasem osoby, proti níž se řízení vede, již v průběhu trestního řízení, a to nejdéle do jeho pravomocného skončení.¹⁰³

Pokud jde o probační program, pak je třeba souhlas s účastí v konkrétním probačním programu, a to i když jej ukládá soud pro mládež.¹⁰⁴ To má nepochybně svůj význam, a to z důvodu, aby mladistvý probační program řádně vykonal. Zároveň se zpravidla ukládá, aby

¹⁰¹ § 3 odst. 2 ZSVM.

¹⁰² § 15 odst. 1 ZSVM.

¹⁰³ § 15 odst. 3 ZSVM.

¹⁰⁴ § 17 odst. 2 písm. c) ZSVM.

mladistvý současně nahradil škodu či nemajetkovou újmu, nebo vydal bezdůvodné obohacení.¹⁰⁵ Probační program nemůže být libovolný, ale musí být zapsán v seznamu vedeném Ministerstvem spravedlnosti.

Zvláštním a zároveň jedním z nejmírnějších výchovných opatření, které nemá svůj ekvivalent v trestání dospělých pachatelů, je napomenutí s výstrahou. To spočívá ve vytknutí protiprávnosti činu soudem a v přípravném řízení státním zástupce, a upozornění na konkrétní důsledky, které hrozí při páchání další trestné činnosti.¹⁰⁶ Nezbytná je také přítomnost zákonného zástupce, aby i on si uvědomil možné následky. Vyslovení napomenutí s výstrahou může být také jeden z důvodů pro odstoupení od trestního stíhání za současného naplnění obligatorních podmínek tohoto odklonu.¹⁰⁷

Zároveň je možnost přenechat postižení mladistvého zákonnému zástupci, opatrovníku, škole nebo výchovnému zařízení. Jelikož je však možné uložit napomenutí s výstrahou i v přípravném řízení se souhlasem mladistvého, je otázkou, zda v takovém případě dojde opravdu k naplnění smyslu tohoto výchovného opatření. Vyžádání předchozího souhlasu mladistvého by mohlo mít negativní vliv na výchovnou a odstrašující funkci výtky. Navíc by řízení proti mladistvému i po uložení tohoto opatření dále pokračovalo až do rozhodnutí o jeho vině. Účelnější je proto ponechat napomenutí s výstrahou do rozhodnutí, jímž se řízení končí.¹⁰⁸ Dále je možné ukládat výchovná opatření i dospělých pachatelům, pokud jsou ve věku blízkém mladistvých.

2.3.2. Ochranná opatření

Pro ochranná opatření se uplatní obecně úprava v trestním zákoníku. Jednotlivé druhy ochranných opatření jsou ochranné léčení, zabezpečovací detence, zabránění věci, zabránění části majetku a ochranná výchova.¹⁰⁹ U zabezpečovací detence je pak přísnější požadavek na přezkoumávání trvání důvodů detence, kdy se důvody přezkoumávají každých 6 měsíců.¹¹⁰

Vedle výchovné a individuálně preventivní funkce se tato opatření vyznačují i tím, že směřují k ochraně společnosti před pácháním trestných činů. Ukládána by proto měla být

¹⁰⁵ § 17 odst. 3 ZSVM.

¹⁰⁶ § 20 odst. 1 ZSVM.

¹⁰⁷ § 70 odst. 3 ZSVM.

¹⁰⁸ JELÍNEK, J. et al. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 7.* Vydání. Praha: Leges, 2019. ISBN 978-80-7502-380-3., s. 501.

¹⁰⁹ § 21 odst. 1 ZSVM.

¹¹⁰ § 100 odst. 5 TZ.

zejména mladistvým, u nichž jejich zanedbaná výchova, duševní porucha nebo závislost na návykových látkách zvyšuje riziko opakovaného páchaní trestné činnosti.¹¹¹

ZSVM tedy zavádí jedno speciální ochranné opatření pro mládež, a to ochrannou výchovu. Záměrně zmiňují mládež, jelikož se jedná také o opatření ukládané dětem mladším 15 let jakožto nejprísnejší možné opatření. Jak bylo řečeno výše, ukládaná opatření jsou hierarchizována, tudíž ochrannou výchovu, stejně jako ostatní ochranná opatření, je možné uložit pokud uložení výchovných opatření nepostačuje.¹¹² Dále musí být splněna jedna z podmínek, že o výchovu mladistvého není náležitě postaráno a nedostatek řádné výchovy nelze odstranit v jeho vlastní rodině nebo v rodině, v níž žije, nebo pokud dosavadní výchova mladistvého byla zanedbána, nebo prostředí, v němž mladistvý žije, neposkytuje záruku jeho náležité výchovy.¹¹³

Ochranná výchova potrvá stejně jako ochranné léčení, tedy dokud to vyžaduje její účel, nejdéle však do dovršení 18. roku věku. Pokud to však vyžaduje zájem mladistvého, je možné ji prodloužit do dovršení 19. roku věku.¹¹⁴ Výkon ochranné výchovy upravuje mimo ZSVM zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů (dále též „zákon o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy“). Zařízení spadají pod Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (dále též „MŠMT“). Výkon ochranné výchovy nařídí předseda senátu diagnostického ústavu podle zvláštního předpisu.¹¹⁵ Dítě je tedy přijato dočasně do diagnostického ústavu, který vypracuje komplexní diagnostickou zprávu s návrhem specifických výchovných a vzdělávacích potřeb stanovených v zájmu rozvoje osobnosti.¹¹⁶

Dle závažnosti výchovných poruch je mladistvý následně umístěn z diagnostického ústavu do dětského domova se školou nebo v nejzávažnějších případech do výchovného ústavu. Ve srovnání s ústavní výchovou, které je formou náhradní péče o dítě¹¹⁷, podléhá ochranná výchova zpřísněnému režimu, v němž jsou omezeny návštěvy a mladistvému není

¹¹¹ JELÍNEK, J. et al. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 7.* Vydání. Praha: Leges, 2019. ISBN 978-80-7502-380-3., s. 501.

¹¹² § 22 odst. 1 ZSVM.

¹¹³ Tamtéž.

¹¹⁴ § 22 odst. 2 ZSVM.

¹¹⁵ § 82 odst. 2 ZSVM.

¹¹⁶ § 5 odst. 3 zákona o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy.

¹¹⁷ § 971 a násl. OZ.

povoleno bez doprovodu opustit zařízení.¹¹⁸ Dětský domov, jakožto další zařízení MŠMT, slouží pouze k zajišťování péče o děti s nařízenou ústavní výchovou, které nemají závažné poruchy chování. Tyto děti se vzdělávají ve školách, které nejsou součástí dětského domova.¹¹⁹

Do dětského domova se školou mohou být umísťovány děti s nařízenou ochrannou výchovou¹²⁰ zpravidla od 6 let věku do ukončení povinné školní docházky. Do výchovného ústavu jsou umísťovány děti od 15 let věku se závažnými poruchami chování, u nichž byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova. Ve vztahu k dětem plní zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální.¹²¹ Do výchovného ústavu může být umístěno i dítě starší 12 let, má-li uloženu ochrannou výchovu, a v jeho chování se projevují tak závažné poruchy, že nemůže být umístěno v dětském domově se školou.¹²² Výchovné ústavy se zřizují odděleně pro děti s nařízenou ústavní výchovou, s uloženou ochrannou výchovou, nezletilé matky s jejich dětmi a děti, které vyžadují výchovně léčebnou péči.¹²³

2.3.3. Trestní opatření

Pokud nepostačuje uložení výchovných a ochranných opatření, je uloženo mladistvému jako prostředek ultima ratio trestní opatření. Jednotlivé druhy trestních opatření jsou uvedeny v § 24 ZSVM a odpovídají druhům trestů ukládaným dospělým pachatelům ve smyslu výčtu § 52 TZ. Existují zde však druhy trestů, které mladistvému pachateli uložit nejdou. Jsou jimi trest ztráty čestných titulů nebo vyznamenání a hodností a trest zákazu pobytu. Zároveň lze spatřovat rozdíl oproti trestnímu zákoníku v systematice řazení trestních opatření, kdy ZSVM řadí tato opatření od nejmírnějších po nejpřísnější.

¹¹⁸ JELÍNEK, J. et al. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 7.* Vydání. Praha: Leges, 2019. ISBN 978-80-7502-380-3., s. 503.

¹¹⁹ § 12 odst. 2 zákona o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy.

¹²⁰ Ochranná výchova jakožto druh ochranného opatření dle ZSVM je pouze jeden z důvodů umístění dítěte do tohoto zařízení. Dále je možné zde umístit děti s nařízenou ústavní výchovou, které mají závažné poruchy chování nebo pro duševní poruchu vyžadují výchovně léčebnou péči, nebo jsou-li nezletilými matkami a splňují podmínky stanovené v § 13 odst. 1 písm. a) nebo b) zákona o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy, a jejich děti, které nemohou být vzdělávány ve škole, jež není součástí dětského domova se školou.

¹²¹ § 14 odst. 1 zákona o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy.

¹²² § 14 odst. 3 zákona o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy.

¹²³ § 14 odst. 2 zákona o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy.

V případě trestních opatření je již smyslem i způsobení újmy mladistvému. To však stále musí vzhledem k okolnostem případu a osobě i poměrům mladistvého napomáhat k vytváření vhodných podmínek pro další vývoj mladistvého.¹²⁴

Jak bylo řečeno výše, při ukládání trestního opatření se přihlédne k chování mladistvého, zejména zda vykonal probační program či jiný vhodný program sociálního výcviku, psychologického poradenství, terapeutický program, program zahrnující obecně prospěšnou činnost, vzdělávací, doškolovací, rekvalifikační nebo jiný vhodný program k rozvíjení sociálních dovedností a osobnosti mladistvého. Dále také, zda poskytl poškozenému zadostiučinění, úplně či částečně nahradil způsobenou škodu nebo zmírnil způsobenou újmu a přičinil se o obnovení právních a společenských vztahů. A v neposlední řadě, zda se choval tak, že lze důvodně předpokládat, že se v budoucnu již trestné činnosti nedopustí.¹²⁵

Poměrně zásadní rozdíl učinil zákonodárce mezi dospělými a mladistvými pachateli v uvedení se návykovou do stavu zmenšené přičetnosti. Při stanovení druhu trestu a jeho výměry dospělému pachateli za spáchaný trestný čin ve stavu zmenšené přičetnosti přihlédne soud k této okolnosti pouze v případě, že se pachatel do tohoto stavu nepřivedl vlivem návykové látky, a to ani z nedbalosti.¹²⁶ Naopak u mladistvého se toto neuplatní a přihlédne se i ke stavu zmenšené přičetnosti, kterou si přivodil návykovou látkou, a to dokonce bez ohledu na zavinění k tomuto přivodění.¹²⁷

Druhy trestních opatření, přestože obecně vychází z trestního zákoníku, jsou částečně modifikovány pro mladistvé a zpravidla je jejich výměra kratší či nižší. Zároveň pokud jde o trest zákazu činnosti nebo trest zákazu držení a chovu zvířat, tak podobně jako u některých výchovných omezení a výchovné povinnosti vykonání společensky prospěšné činnosti, nesmí být překážkou při přípravě na budoucí povolání. Dále je možné výkon peněžitého opatření podmíněně odložit.

Pokud jde o nepřísnější trestní opatření, kterým je odnětí svobody, tak trestní sazby uvedené v trestním zákoníku se snižují na polovinu a horní hranice nesmí převyšovat 5 let a dolní hranice 1 rok.¹²⁸ Výjimkou je případ, kdy mladistvý spáchal provinění, za které trestní zákoník dovoluje uložení výjimečného trestu a povaha a závažnost provinění je vzhledem

¹²⁴ § 24 odst. 2 ZSVM.

¹²⁵ § 25 odst. 1 písm. a) – c) ZSVM.

¹²⁶ § 40 odst. 1 TZ.

¹²⁷ § 25 odst. 2 ZSVM.

¹²⁸ § 31 odst. 1 ZSVM.

k zvlášť zavrženíhodnému způsobu provedení činu nebo k zvlášť zavrženíhodné pohnutce nebo k zvlášť těžkému a těžko napravitelnému následku mimořádně vysoká, a má-li soud za to, že by odnětí svobody v rozmezí uvedeném v § 31 odst. 1 ZSVM k dosažení účelu trestního opatření nepostačovalo. V takovém případě je možné uložit trestní opatření odnětí svobody v rozmezí 5 až 10 let¹²⁹ Uložit odnětí svobody na doživotí přirozeně u mladistvého pachatele není možné.

Z důvodu, aby nedošlo k negativnímu vlivu dospělých pachatelů ve výkonu trestu odnětí svobody na mladistvé pachatele, se výkon trestního opatření odnětí svobody do 19. roku vykonává zásadně odděleně od ostatních odsouzených ve věznicích nebo ve zvláštních odděleních pro mladistvé.¹³⁰ Takové věznice určené pro výkon trestního opatření odnětí svobody mladistvých jsou Věznice Heřmanice, Věznice Pardubice nebo Věznice Všehrdy. Věznice Světlá nad Sázavou má pak oddělení pro mladistvé odsouzené ženy. Do roku 2009 byla pro mladistvé určena i Věznice Opava.¹³¹

Pro výkon toho trestního opatření obsahuje zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů (dále též „ZVTOS“) zvláštní ustanovení. Pokud není zvláštních ustanovení, užije se ostatních ustanovení ZVTOS.¹³² Během jeho výkonu se věznice zaměřuje na výchovu a zabezpečení přípravy mladistvého na jeho budoucí povolání.¹³³ Pokud má mladistvý plnit povinnou školní docházku, věznice zabezpečí její plnění vyučováním místo výkonu práce.¹³⁴ Zároveň věznice umožní zaměstnanci OSPOD navštěvovat mladistvého a hovořit s ním bez přítomnosti třetí osoby.¹³⁵

Podobně jako u dospělých pachatelů ve výkonu trestu odnětí svobody, je možné výkon trestu přerušit. Lze to jednak za odměnu¹³⁶, druhak ředitel věznice mladistvému

¹²⁹ § 31 odst. 3 ZSVM.

¹³⁰ § 31 odst. 4 ZSVM.

¹³¹ Vězeňská služba ČR. *Seznam věznic v České republice*. Online. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky>. [cit. 2023-10-02].

¹³² § 58 odst. 1 ZVTOS.

¹³³ § 61 odst. 1 ZVTOS.

¹³⁴ § 61 odst. 2 ZVTOS.

¹³⁵ § 61 odst. 9 ZVTOS.

¹³⁶ § 63 písm. i) ZVTOS.

umožní přerušeni výkonu trestu z důvodů uvedených v § 56 odst. 1 ZVTOS¹³⁷, pokud lze mít důvodně za to, že mladistvý bude v prostředí, které jej nebude negativně ovlivňovat.¹³⁸

Významný rozdíl oproti trestání dospělých pachatelů je v zahlázení odsouzení. Cílem je samozřejmě minimalizovat negativní dopad do života mladého člověka. Zpravidla tedy dojde k zahlázení odsouzení ex lege již vykonáním trestního opatření či pravomocným upuštěním od něj. To se uplatní i u odnětí svobody, pokud nepřevyšovalo délku 1 roku nebo bylo rozhodnutím prezidenta republiky zmírněno nebo prominuto.¹³⁹ Pokud odnětí svobody převyšovalo délku 1 roku, rozhoduje o zahlázení ex officio soud pro mládež, a to s přihlédnutím k chování mladistvého ve výkonu a po výkonu tohoto trestního opatření.¹⁴⁰

Zároveň může nastat souběh provinění a trestného činu, tedy situace, kdy pachatel spáchal jako mladistvý provinění, a trestný čin již po dovršení 18. roku věku. V takovém případě soud postupuje podle ustanovení TZ o úhrnném nebo souhrnném trestu, popřípadě o upuštění od uložení souhrnného nebo dalšího trestu, přičemž se hranice trestních sazeb u provinění spáchaných před tím, než mladistvý překročil 18. rok, posuzují podle ZSVM.¹⁴¹

Nakonec stojí za zmínku německá právní úprava, která zná speciální opatření určené pro mladistvé pachatele podle § 16 JGG, které je podobné odnětí svobody. Jde však o jiný druh sankce – kázeňský prostředek (Zuchmittel). Jedná se o zavření mladistvého (Jugendarrest), které může být buď ve formě Freizeitarrestu (uzavření v době volna mladistvého na dobu jednoho týdne, maximálně ho lze uložit dvakrát), Kurzarrestu (nepřetržitě namísto výkonu ve volném čase v případě, že je to z výchovných důvodů účelnější a nezasahuje to do vzdělávání či zaměstnání mladistvého, dva dny se rovnají jednomu Freizeitarrestu) nebo Dauerarrestu (celodenní uzavření minimálně na 1 týden a maximálně na 4 týdny).¹⁴²

Přestože u nás podobné opatření nemáme a obecně mi myšlenka takového krátkodobého zavření mladistvého ve specializovaném zařízení, které v některých případech může nahradit opatření odnětí svobody ve věznici, připadá správná, nejedná se zřejmě o něco,

¹³⁷ V případě úspěšného plnění programu zacházení a dosahování účelu výkonu trestu může ředitel věznice formou odměny přerušit výkon trestu odsouzenému až na 20 dnů během kalendářního roku. Doba přerušeni se počítá do výkonu trestu.

¹³⁸ § 65 odst. 1 ZVTOS.

¹³⁹ § 35 odst. 1 ZSVM.

¹⁴⁰ § 35 odst. 2 ZSVM.

¹⁴¹ § 25 odst. 3 ZSVM.

¹⁴² HULMÁKOVÁ, J. K možnostem a limitům rozvoje vybraných alternativních způsobů výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody v České republice. *Trestněprávní revue*. 2017, č. 10, s. 234-238.

co bychom měli nutně převzít do naší právní úpravy. Podle některých autorů se takové krátkodobé uvěznění ukázalo jako neefektivní vzhledem k recidivě mladistvých či problematické vzhledem k nedostatečnému zajištění kvalifikovaných pracovníků.¹⁴³

2.3.4. Opatření ukládaná dětem mladším 15 let

Řízení ve věcech dětí mladších 15 let a opatřeních jim ukládaných upravuje hlava III. ZSVM. Ta se zároveň použije i pokud mladistvý, který není v době spáchání činu rozumově a vyspělý, aby mohl rozpoznat protiprávnost nebo ovládat své jednání, se dopustí činu jinak trestného, nebo není-li z jiných zákonných důvodů trestně odpovědný.¹⁴⁴ Dopustí-li se dítě mladší 15 let činu jinak trestného, učiní soud pro mládež opatření potřebná k jeho nápravě, která jsou uvedena v § 93 ZSVM.¹⁴⁵ Zákon pro takový protiprávní čin používá výraz čin jinak trestný. Takovému činu chybí některý z obecných znaků trestného činu, kterým je věk, přičetnost nebo rozumová a mravní vyspělost.¹⁴⁶ Jinak se však znaky takového činu nijak neliší od provinění a trestného činu.

K tomu také uvádí Nejvyšší soud, že základním předpokladem pro uložení některého z opatření uvedených v ustanovení § 93 odst. 1 ZSVM dítěti mladšímu patnácti let je zjištění, že spáchalo čin jinak trestný, jehož trestnost je v konkrétním případě vyloučena jen s ohledem na nedostatek věku pachatele. Takový čin musí vykazovat nejen všechny ostatní formální znaky určitého trestného činu, ale též potřebný stupeň nebezpečnosti pro společnost.¹⁴⁷

Zákon zná celkem sedm opatření, které lze za čin jinak trestný uložit: výchovnou povinnost, výchovné omezení, napomenutí s výstrahou, zaražení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče, dohled probačního úředníka, ochrannou výchovu a ochranné léčení. Na rozdíl od mladistvých pachatelů jsou zde úplně vynechána opatření, která spadají do trestních opatření. Ochranná výchova je tedy nejpřísnějším možným opatřením.

Uloženo může být více opatření najednou nebo lze od uložení opatření i upustit a čin pouze projednat, pokud dojde k naplnění účelu zákona dle § 1 odst. 2 ZSVM popsaného

¹⁴³ Tamtéž.

¹⁴⁴ § 5 odst. 1, 2 ZSVM.

¹⁴⁵ § 89 odst. 2 ZSVM.

¹⁴⁶ JELÍNEK, J. et al. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 7.* Vydání. Praha: Leges, 2019. ISBN 978-80-7502-380-3., s. 513.

¹⁴⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 4. 2008, sp. zn. 8 Tdo 514/2008.

v úvodu této práce.¹⁴⁸ Zároveň lze opatření uložit do dovršení 18 let věku, s výjimkou ochranného léčení, které lze uložit a vykonávat i po 18. roku věku.¹⁴⁹ Při ukládání opatření soud dbá na výchovné působení na dítě a sleduje i preventivní účinek opatření.¹⁵⁰ Na ukládání a výkon výchovných povinností, výchovných omezení a napomenutí s výstrahou se s přihlédnutím k věku dítěte použijí přiměřeně ustanovení upravující příslušná výchovná opatření u mladistvých pachatelů. Rovněž se použije ustanovení o kontrole a změně výchovných opatření pro mladistvé pachatele. Podobně se užití i ustanovení týkající se dohledu probačního úředníka a výkonu jeho dohledu.¹⁵¹

Ochrannou výchovu jako nejprísnejší opatření lze uložit buď obligatorně, nebo fakultativně. Soud uloží obligatorně ochrannou výchovu, pokud dítě ve věku 12-15 let spáchalo čin jinak trestný, za nějž trestní zákoník dovoluje uložit výjimečný trest.¹⁵² Fakultativně lze pak uložit ochrannou výchovu v případě dítěte mladšího 15 let, odůvodňuje-li to povaha činu jinak trestného a je-li to nezbytně nutné k zajištění jeho řádné výchovy.¹⁵³ Způsob, jakým je ochranná výchova vykonávána, jsem zmínil v části věnované ochranné výchově u mladistvých pachatelů. Při srovnání ochranné výchovy dětí mladších 15 let s ochrannou výchovou mladistvých lze však zaznamenat jistý rozdíl v povaze těchto opatření. Z důvodů ochranné výchovy ukládané mladistvým je patrný zmíněný výchovný účel.¹⁵⁴ Naopak u dětí mladších patnácti jsou více patrné způsoby újmy a ochrana společnosti.

Přestože to zákon neříká výslovně jako u ochranné výchovy ukládané mladistvým pachatelům, ochranná výchova lze sice uložit do dovršení 18 let věku, pokud však nedojde k naplnění této skutečnosti, trvá, dokud to její účel vyžaduje. Podle § 93 odst. 11 in fine ZSVM soud rozhoduje o zrušení uloženého opatření usnesením. Zároveň podle zákona o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy je ředitel povinen dát příslušnému soudu podnět ke zrušení ochranné výchovy, jestli bylo dosaženo jejího účelu.¹⁵⁵ Dle úpravy pro mladistvé pachatele lze ochrannou výchovu prodloužit do 19 let věku, vyžaduje-li to zájem

¹⁴⁸ § 93 odst. 9, 10 ZSVM.

¹⁴⁹ § 93 odst. 8 in fine ZSVM.

¹⁵⁰ § 93 odst. 8 in principio ZSVM.

¹⁵¹ § 93 odst. 6, 7 ZSVM.

¹⁵² § 93 odst. 2 ZSVM.

¹⁵³ § 93 odst. 3 ZSVM.

¹⁵⁴ Srov. § 22 odst. 1 ZSVM.

¹⁵⁵ § 24 odst. 1 písm. e) zákona o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy.

mladistvého.¹⁵⁶ To se dle rozsudku Nejvyššího soudu u dětí mladších 15 let neuplatní¹⁵⁷, přestože se šlo před tímto rozsudkem setkat i s jinými názory.¹⁵⁸

Ochranné léčení je možné uložit na základě předchozího vyšetření duševního stavu dítěte zmíněnými znalci z odvětví psychiatrie a psychologie. A to dítěti, které spáchalo čin jinak trestný ve stavu vyvolaném duševní poruchou, nebo pod vlivem návykové látky nebo v souvislosti s jejím zneužíváním, jde-li o dítě, které se oddává zneužívání takové látky, a jeho pobyt na svobodě bez uložení ochranného léčení je nebezpečný.¹⁵⁹

Jak bylo zmíněno výše, lze jej uložit a vykonávat i po 18. roku věku. To z povahy věci otevírá též možnost vést po dovršení 18. roku věku u takových dětí řízení podle hlavy III. ZSVM. S ohledem na nedostatek speciální právní úpravy pro tyto případy je třeba v takovém řízení – ať už v jeho nalézací části nebo v rámci výkonu vynesených rozhodnutí – aplikovat ustanovení obecně upravující řízení podle hlavy III. ZSVM. Odlišnosti mohou být dány pouze tím, že určitá ustanovení není možné beze zbytku naplnit. V praxi se to týká zejména ustanovení o účastnících řízení, kdy účastníky řízení nebudou zákonní zástupci, jelikož již takové děti nemají zákonné zástupce.¹⁶⁰

Ochranné léčení trvá, dokud to jeho účel vyžaduje, přičemž přezkum trvání důvodů provádí soud nejméně jednou za 12 měsíců. Podle povahy nemoci a léčebných možností lze uložit ústavní nebo ambulantní formu výkonu ochranného léčení, kterou lze však dodatečně měnit z ústavní na ambulantní a z ambulantní na ústavní.¹⁶¹

Zvláštní opatření pro děti mladší 15 let je v úvodu této části zmíněné zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče. Zařazení do výchovného programu ve středisku výchovné péče je svou povahou blízké výchovné povinnosti spočívající v povinnosti podrobit se ve svém volném čase vhodnému programu probačního typu.¹⁶² Zákon současně příkladmo uvádí jako možné programy tohoto typu program terapeutický a psychologický. To pochopitelně nebrání využití jiných programů výchovné povahy, zákon však výslovně stanoví, že může jít pouze

¹⁵⁶ § 22 odst. 2 ZSVM.

¹⁵⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 5. 12. 2012, sp. zn. 8 Tz 85/2012.

¹⁵⁸ Srov. SOTOLÁŘ, A., VÁLKOVÁ, H. Ochranné léčení jako nová reakce na činy jinak trestné spáchané dětmi mladšími patnácti let. *Trestněprávní revue*. 2011, č. 11, s. 309-313.

¹⁵⁹ § 93 odst. 4 ZSVM.

¹⁶⁰ SOTOLÁŘ, A., VÁLKOVÁ, H. Ochranné léčení jako nová reakce na činy jinak trestné spáchané dětmi mladšími patnácti let. *Trestněprávní revue*. 2011, č. 11, s. 309-313.

¹⁶¹ § 93 odst. 5 ZSVM.

¹⁶² ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., HRUŠÁKOVÁ, M., ŠÁMALOVÁ, M., op. cit., s. 757.

o programy realizované středisky výchovné péče ve smyslu zákona o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy.¹⁶³ Na rozdíl od probačních programů tedy nepůjde o program v seznamu probačních programů schválených ministrem spravedlnosti ve smyslu § 17 odst. 1 in fine ZSVM.

Dalšími takovými programy mohou být například výchovné a sociální služby, vztahující se k osobnosti klienta, k jeho rodinné situaci a nezbytné sociálně-právní ochraně dětí. Dále také například vzdělávací služby, v jejichž rámci se zjišťuje úroveň dosažených znalostí a dovedností, posuzují se specifické vzdělávací potřeby v zájmu rozvoje osobnosti přiměřeně jeho věku, individuálním předpokladům a možnostem.¹⁶⁴

2.3.5. Vztah hlavy II. a III. ZSVM

Je nezbytné zmínit, jaký je vlastně vztah mezi hlavou II. a III. ZSVM. Tato otázka působila před několika lety poměrně velké aplikační potíže. Problematikou se zabýval již zmíněný rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 5. 12. 2012, sp. zn. 8 Tz 85/2012. Následně bylo zaujato i stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu¹⁶⁵ (dále též „stanovisko“), které se zabývalo možností přeměny ochranného opatření na ústavní výchovu u dětí mladších 15 let po vzoru ustanovení pro mladistvé pachatele a právě vztahem hlavy II. a III. ZSVM.

Před zaujetím stanoviska si trestní kolegium vyžádalo vyjádření od příslušných soudů, orgánů a institucí ke dvěma možným variantám. Varianta A byla, že ve věcech dětí mladších 15 let se použití hlavy II. vylučuje a přeměna na ústavní výchovu nebyla možná. Varianta B z důvodu analogie ve prospěch dítěte použití hlavy II. umožňovala.¹⁶⁶ I zde se ukázala rozkolísanost názorů, jelikož přibližně polovina dotázaných byla pro variantu A, a polovina pro variantu B.

Dle stanoviska je pro obě kategorie osob společná hlava I., kdežto hlavy II. a III. obsahují v zásadě samostatné souhrny právních norem. Hlavu II. ZSVM tvoří normy trestního práva pro mladistvé jako osoby trestně odpovědné, přičemž v hmotněprávní části tato hlava navazuje na trestní zákoník a v procesní části na trestní řád.¹⁶⁷

¹⁶³ Tamtéž.

¹⁶⁴ §16 odst. 2 písm. d) a e) zákona o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy.

¹⁶⁵ Stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 27. 4. 2016, sp. zn. Tpjn 305/2014.

¹⁶⁶ Pro zajímavost, jednou z oslovených institucí byla i Právnická fakulta UK, která se přiklonila k variantě B.

¹⁶⁷ Stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 27. 4. 2016, sp. zn. Tpjn 305/2014.

Hlava III. ZSVM je svou povahou občanskoprávní, z čehož vyplývá, že trestněprávní předpisy v zásadě nelze použít pro toto řízení, protože se od hlavy II. liší zejména tím, že dopadá na osoby, které nejsou trestně odpovědné (viz § 89 odst. 1 ZSVM). Tudíž upravuje jiné řízení než trestní, a to řízení svou povahou opatrovnické. Právě z tohoto důvodu na řízení o činu, jehož se dopustilo dítě mladší patnácti let, nelze vůbec použít prostředky trestního práva hmotného ani procesního a je možné uplatňovat jen mimotrestní právní normy. Tato zásada byla dovozena i z Úmluvy o právech dítěte. Stanovisko také uvádí, že hlava III. ZSVM v několika případech výslovně odkazuje na hlavu II. Tedy a *contrario* lze dovést, že kde ZSVM takto neodkazuje, použití hlavy II. nepředpokládá.¹⁶⁸

Dle závěru stanoviska ze smyslu ZSVM vyplývá, že jeho hlava II. a hlava III. tvoří zcela samostatné, oddělené a vzájemně nikterak propojené části, a to nejen pro ukládání opatření podle § 93 ZSVM, ale i pro řízení vykonávací, neboť i při výkonu těchto opatření se uplatní zásada vyplývající z § 96 ZSVM.¹⁶⁹

3. Vybrané aspekty procesní úpravy

3.1. Řízení v trestních věcech mladistvých

3.1.1. Obecná specifika řízení v trestních věcech mladistvých

Stejně jako v hmotněprávní úpravě, i v té procesní mají mladiství vzhledem ke svému věku specifické postavení. Na zvláštní postavení mladistvých v řízení pamatuje již v článku 6 odst. 1 Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (dále též „EÚLP“) upravujícím právo na spravedlivý proces. Dle EÚLP musí být rozsudek vyhlášen veřejně, avšak tisk a veřejnost mohou být vyloučeny buď po dobu celého nebo části procesu. A to mimo jiné, vyžadují-li to zájmy nezletilých nebo ochrana soukromého života účastníků, pokud by, vzhledem ke zvláštním okolnostem, veřejnost řízení mohla být na újmu zájmům spravedlnosti.

Řízení o proviněních mladistvých je oproti obecné úpravě v trestním řádu charakterizováno potřebou zvýšené péče a individuálního přístupu k mladistvým z důvodu jejich věku, která se promítá do zvláštních ustanovení o řízení proti nim. Jedná se o speciální úpravu, která v žádném případě není komplexní. Proto se na otázky, které ZSVM neupravuje,

¹⁶⁸ Tamtéž.

¹⁶⁹ Tamtéž.

použije obecná úprava trestního řádu.¹⁷⁰ V řízení proti mladistvým také opět vystupuje do popředí zvláštní účel ZSVM dle § 1 odst. 2. K naplnění tohoto účelu přispívá i základní zásada ZSVM uvedená v § 3 odst. 4 in principio ZSVM, že v řízení o proviněních mladistvých musí být zohledněn věk, rozumová a mravní vyspělost, zdravotní stav i osobní, rodinné a sociální poměry mladistvého tak, aby řízení na mladistvého mělo výchovný a preventivní účinek a nedocházelo k ohrožení jeho vývoje.¹⁷¹

Dle ZSVM je v řízení proti mladistvým třeba dbát toho, aby vyšetřování, projednávání i rozhodování jejich trestních věcí bylo svěřováno osobám, jejichž znalost otázek souvisejících s výchovou mládeže zaručí splnění výchovného účelu řízení. Orgány činné dle ZSVM postupují ve spolupráci s příslušným orgánem sociálně-právní ochrany dětí a s Probační a mediační službou.¹⁷²

Zvláštní úprava ZSVM se použije na řízení o proviněních mladistvých, a to bez ohledu na jejich věk v době, kdy se řízení vede, byť vyjdou najevo až po dovršení 18. roku věku.¹⁷³ Z tohoto pravidla existují dvě výjimky. První výjimkou je, že obecná úprava TŘ se použije na řízení o proviněních, pokud bylo trestní stíhání zahájeno až po 19. roku věku. Druhou výjimkou je pak společné řízení¹⁷⁴ o proviněních, které mladistvý spáchal před dovršením 18. roku věku, a o trestném činu spáchaném po dovršení 18. roku věku, pokud na tento trestný čin zákon stanoví trest stejný či přísnější. I v těchto případech se však stále aplikují zvláštní ustanovení o odpovědnosti mladistvých a opatření jim ukládaných, a to včetně snížených trestních sazeb.¹⁷⁵

Další zvláštní zásadou ZSVM, která se v řízení projevuje, je zvýšená ochrana osobních údajů a soukromí osoby, proti níž se řízení vede, a aby každá taková osoba byla chráněna před škodlivými vlivy řízení.¹⁷⁶ To vyplývá i ze zmíněné části článku 6 odst. 1 EÚLP. Dále se ochraně soukromí mladistvých a veřejnosti věnuje § 52 a násl. ZSVM. Dokud není trestní stíhání pravomocně skončeno, mohou orgány činné v trestním řízení zveřejňovat jen takové informace o řízení vedeném proti mladistvému, kterými nebude ohroženo dosažení

¹⁷⁰ JELÍNEK, J. et al. *Trestní právo procesní*. 5. vydání. Praha: Leges, 2018. ISBN 978-80-7502-278-3., s. 748-749 a § 291 TŘ.

¹⁷¹ Tamtéž.

¹⁷² § 36 ZSVM.

¹⁷³ JELÍNEK, J. et al. *Trestní právo procesní*. 5. vydání. Praha: Leges, 2018. ISBN 978-80-7502-278-3., s. 749.

¹⁷⁴ Ve smyslu § 20 a násl. TŘ.

¹⁷⁵ JELÍNEK, J. et al. *Trestní právo procesní*. 5. vydání. Praha: Leges, 2018. ISBN 978-80-7502-278-3., s. 749.; Tyto výjimky jsou uvedeny rovněž v § 73 odst. 1 písm. a), b) ZSVM, nicméně z důvodu lepší formulace v učebnici prof. Jelínka cituji text učebnice.

¹⁷⁶ § 3 odst. 5 ZSVM.

účelu trestního řízení a které neodporují požadavku ochrany osobnosti mladistvého.¹⁷⁷ Zvýšené ochrany je pak třeba dbát i po vyhlášení pravomocného odsuzujícího rozsudku.¹⁷⁸ To rozšiřuje obecnou zásadu presumpce nevinny uvedenou v LZPS a TŘ a její atributy ochranu cti a dobré pověsti osoby. Tato úprava je speciální k obecným ustanovením TŘ a je odůvodněna zvláštním zájmem na ochraně soukromí a osobnosti mladistvého, včetně vlivů difamujících jeho osobnost.¹⁷⁹

Důraz je kladen i na rychlost řízení. ZSVM tak navazuje na požadavky rychlosti řízení dle článku 6 odst. 1 EÚLP, čl. 38 odst. 2 LZPS či § 2 odst. 4 TŘ.¹⁸⁰ Při výslechu obviněného mladistvého je pak nutno postupovat co nejohleduplněji a šetřit jeho osobnost.¹⁸¹ Pokud mladistvý nedovršil 18. rok věku, nelze vydat trestní příkaz a sjednat dohodu o vině a trestu.¹⁸² Účast mladistvého na hlavním líčení a veřejném zasedání je povinná, nejde-li o řízení proti uprchlému.¹⁸³ To má za cíl výchovně působit na mladistvého.¹⁸⁴

Pokud jde o vzetí mladistvého do vazby jakožto institut zajištění osob, jedná se stejně jako u dospělých pachatelů o institut ultima ratio a je možné jej užít pouze v případě, že nelze účelu vazby dosáhnout jinak. To je u mladistvých pachatelů ještě více zdůrazněno v ZSVM, který toto zmiňuje na prvním místě.¹⁸⁵ Mělo by se tedy jednat o institut užívaný maximálně výjimečně. Rovněž je výrazně zkrácena možná doba trvání vazby a zaveden speciální institut nahrazující vazbu pouze u mladistvých, kterým je jejich umístění v péči důvěryhodné osoby. Tento důvod přichází v úvahu i v případě koluzní vazby ve smyslu § 67 písm. b) TŘ.¹⁸⁶

Zpřísněné požadavky jsou kladeny i na institut nutné obhajoby. Každý mladistvý do dovršení 18 let věku, v některých případech i do 21 let věku, musí mít obhájce od okamžiku, kdy jsou proti němu použita opatření podle ZSVM nebo provedeny úkony podle TŘ, včetně úkonů neodkladných a neopakovatelných, ledaže nelze provedení úkonu odložit

¹⁷⁷ § 52 ZSVM.

¹⁷⁸ § 54 odst. 3 ZSVM

¹⁷⁹ JELÍNEK, J. et al. *Trestní právo procesní*. 5. vydání. Praha: Leges, 2018. ISBN 978-80-7502-278-3., s. 132.

¹⁸⁰ V případě řízení ve věcech dětí mladších 15 let, kde se použije subsidiárně předpisů pro občanské soudní řízení, je požadavek rychlosti stanoven v § 6 OSŘ a § 471 odst. 2 ZŘS.

¹⁸¹ § 57 odst. 1 ZSVM.

¹⁸² § 63 odst. 1 ZSVM.

¹⁸³ § 64 odst. 1 ZSVM.

¹⁸⁴ JELÍNEK, J. et al. *Trestní právo procesní*. 5. vydání. Praha: Leges, 2018. ISBN 978-80-7502-278-3., s. 754.

¹⁸⁵ § 46 odst. 1 ZSVM.

¹⁸⁶ ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., HRUŠÁKOVÁ, M., ŠÁMALOVÁ, M., op. cit., s. 466.

a vyrozumění obhájce o něm zajistit.¹⁸⁷ Tento okamžik tedy nastává ještě dříve, než je zahájeno trestní stíhání ve smyslu § 160 odst. 1 TŘ.

Zároveň je nezbytné, aby tyto úkony byly prováděny proti konkrétnímu mladistvému jako osobě podezřelé, například zadržení ve smyslu § 158 odst. 3 písm. g) TŘ. Za úkony trestního řádu vedené proti mladistvému však mohou být považovány jen ty, které byly provedeny poté, co byla osoba mladistvého ztotožněna. Zároveň právo nutné obhajoby nedopadá na úkony operativně pátrací.¹⁸⁸

3.1.2. Role Probační a mediační služby v řízení v trestních věcech mladistvých

Další základní zásadou, na které stojí ZSVM, je spolupráce orgánů činných podle tohoto zákona a úředníků Probační a mediační služby s příslušným orgánem OSPOD, zájmovými sdruženími občanů a s osobami realizujícími probační programy.¹⁸⁹ Probační a mediační služba je organizační složkou státu, která vznikla na základě již zmíněného zákona č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě (dále též „ZPMS“), k plnění zákonem vymezených úkolů ve věcech projednávaných v trestních řízeních.¹⁹⁰ Jak bylo řečeno v kapitole věnované restorativní justici, tak Probační a mediační služba má s tímto konceptem úzkou souvislost.

Pronikáním principů restorativní justice do českého trestního práva došlo ke zvýšení významu a využívání možností alternativních trestů a participace poškozeného v trestním řízení, jež vyústilo v rozšíření katalogu alternativních způsobů řešení trestních věcí. V důsledku tohoto trendu se zvýšila potřeba probačních úředníků k výkonu osobního dohledu nad odsouzenými, jímž byl uložen trest nespojený s odnětím svobody, k vytváření podmínek pro uložení takového trestu a k působení jako jakási prodloužená ruka soudu při výkonu alternativních trestů.¹⁹¹ Role Probační a mediační služby byla ještě posílena v relativně nedávné době zákonem č. 220/2021 Sb., kterým došlo mimo jiné k novele TŘ i ZSVM.

Dle ZPMS se pro jeho účely probací rozumí organizování a vykonávání dohledu nad podezřelým nebo nad obviněným, kontrola výkonu trestů nebo trestních opatření nespojených s odnětím svobody, kontrola výkonu omezení a povinností uložených podezřelému nebo

¹⁸⁷ § 42a odst. 1 písm. a) a odst. 2 ZSVM.

¹⁸⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 6. 2009, sp. zn. 8 Tdo 583/2009.

¹⁸⁹ § 3 odst. 4 in fine ve spojení s § 40 odst. 1 ZSVM.

¹⁹⁰ JELÍNEK, J. et al. *Trestní právo procesní*. 5. vydání. Praha: Leges, 2018. ISBN 978-80-7502-278-3., s. 284.

¹⁹¹ Tamtéž.

obviněnému v souvislosti podmíněným upuštěním od potrestání, podmíněným odložením podání návrhu na potrestání, podmíněným zastavením trestního stíhání, nahrazením vazby jiným opatřením, podmíněným odsouzením, odkladem nebo přerušením výkonu trestu odnětí svobody, podmíněným propuštěním nebo výkonem jiných trestů. A dále také individuální pomoc podezřelému nebo obviněnému a působení na něj, aby vedl řádný život, vyhověl soudem nebo státním zástupcem uloženým podmínkám, a tím došlo k obnově narušených právních i společenských vztahů.¹⁹²

Mediací se pak pro účely ZPMS rozumí mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi podezřelým nebo obviněným a poškozeným a činnost směřující k urovnání konfliktního stavu vykonávaná v souvislosti s trestním řízením.¹⁹³ Zejména pak v trestních věcech mladistvých postupuje policejní orgán a státní zástupce tak, aby mediace byla využita od počátku trestního řízení.¹⁹⁴

Z výše uvedeného by se mohlo zdát, že smysl Probační a mediační služby je více mimo samotné řízení, respektive až při výkonu rozhodnutí¹⁹⁵. Tím by však mohlo dojít k nepochopení role tohoto subjektu. Probační a mediační služba, respektive její úředník, je subjektem řízení. Jedná se tedy o činitele, který má a vykonává vlastním jménem vliv na průběh řízení a kterému zákon dává k uskutečnění tohoto vlivu určitá procesní práva nebo ukládá určité povinnosti.¹⁹⁶

V přípravném řízení je o zahájení trestního stíhání mladistvého potřeba bez zbytečného odkladu informovat právě také Probační a mediační službu.¹⁹⁷ Pokud je mladistvý vzat do vazby, je nutno bez zbytečného odkladu vyrozumět příslušné středisko¹⁹⁸ Probační a mediační služby.¹⁹⁹ Zároveň se hlavního líčení a veřejného zasedání, nenavrhne-li mladistvý jinak, se může účastnit pouze omezený okruh osob, mezi které patří právě úředník Probační

¹⁹² § 2 odst. 1 písm. a) – c) ZPMS.

¹⁹³ § 2 odst. 2 ZPMS.

¹⁹⁴ § 4 odst. 9 in fine ZPMS.

¹⁹⁵ Vykonávací řízení je v současné době řazeno do trestního práva procesního, je však jeho relativně samostatnou částí (srov. JELÍNEK, J. et al. *Trestní právo procesní*. 5. vydání. Praha: Leges, 2018. ISBN 978-80-7502-278-3., s. 763.).

¹⁹⁶ JELÍNEK, J. et al. *Trestní právo procesní*. 5. vydání. Praha: Leges, 2018. ISBN 978-80-7502-278-3., s. 189.

¹⁹⁷ § 60 ZSVM.

¹⁹⁸ Ve smyslu § 3 odst. 2 ZPMS střediska zajišťují plnění úkolů Probační a mediační služby ve vztahu k soudům, státním zastupitelstvím a orgánům Policie České republiky, která působí v sídlech okresních soudů nebo naroveň jim postavených obvodních nebo městských soudů. Střediska Probační a mediační služby působící v sídlech okresních soudů, která jsou současně sídly krajských soudů nebo Městského soudu v Praze, zajišťují úkoly Probační a mediační služby i ve vztahu k těmto soudům, příslušným státním zastupitelstvím a policejním orgánům.

¹⁹⁹ § 46 odst. 2 ZSVM.

a mediační služby.²⁰⁰ Pokud předseda senátu nařídí předběžné projednání obžaloby, může pověřit pro zjištění poměrů mladistvého a usnadnění jeho rozhodnutí²⁰¹ Probační a mediační službu a požádat jejího úředníka o mimosoudní zprostředkování mezi obviněným a poškozeným za účelem rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání nebo narovnání.²⁰²

Zjišťovat poměry mladistvého může být potřeba i v rámci dokazování, kdy se Probační a mediační služba může podílet také na zjišťování skutečností významných pro posouzení rodinných, osobních i jiných poměrů mladistvého a aktuální životní situace mladistvého.²⁰³ To může mít i podobu podrobné zprávy, je-li to nezbytné pro další postup řízení a uložení opatření, ke které soud či v přípravném řízení státní zástupce přihlédne při konečném rozhodnutí ve věci.²⁰⁴ Pokud nakonec dojde k vydání rozsudku, doručí se jeho opis také Probační a mediační službě.

3.1.3. Role OSPOD v řízení v trestních věcech mladistvých

Svou nezpochybnitelnou pozici v řízení má také orgán sociálně-právní ochrany dětí, který je rovněž subjektem řízení ve věcech mladistvých. Sociálně-právní ochrana dětí je obecně upravena zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (dále též „ZOSPOD“). Mezi již zmíněnou zásadu patří spolupráce s tímto orgánem²⁰⁵. Podobně však koncipuje i ZOSPOD spolupráci s orgány činnými v trestním řízení, Probační a mediační službou či věznicí, v které mladistvý vykonává trestní opatření odnětí svobody.²⁰⁶ Dle ZSVM se ustanovení o účasti OSPOD neujíjí, jestliže se úkon provádí po dovršení 19. roku věku mladistvého.²⁰⁷

Dle ZOSPOD se sociálně-právní ochrana dětí zaměřuje také na děti, které spáchaly trestný čin nebo čin jinak trestný. Takové děti považuje ZOSPOD za děti vyžadující zvýšenou pozornost a péče o takové děti je zajišťována pomocí sociální kurately²⁰⁸ s cílem odstranění, zmírnění nebo zamezení prohlubování anebo opakování poruch psychického, fyzického

²⁰⁰ § 54 odst. 1 ZSVM.

²⁰¹ To navazuje na možnosti pro usnadnění rozhodnutí v § 185 odst. 2 TŘ.

²⁰² § 61 odst. 1 ZSVM.

²⁰³ § 55 odst. 1, 3 ZSVM.

²⁰⁴ § 56 odst. 1, 2 ZSVM.

²⁰⁵ Orgány zajišťující sociálně právní ochranu dětí jsou vyjmenovány v § 4 ZOSPOD, zejména jsou to krajské úřady a obecní úřady obce s rozšířenou působností. Dle § 33 odst. 1 ZOSPOD je příslušným orgánem podle ZSVM obecní úřad obce s rozšířenou působností.

²⁰⁶ § 51 odst. 5 písm. a) – c) ZOSPOD.

²⁰⁷ § 73 odst. 2 ZSVM.

²⁰⁸ Sociální kuratel dle § 31 odst. 3 vykonává kurátor pro děti a mládež.

a sociálního vývoje dítěte.²⁰⁹ Sociální kuratela se zaměřuje, mimo jiné, na účast v trestním řízení proti mladistvému a v řízení o činech jinak trestných u dětí mladších 15 let, na návštěvy dětí s uloženou ochrannou výchovou, mladistvých ve vazbě a ve výkonu trestního opatření odnětí svobody²¹⁰ a spolupracuje se střediskem Probační a mediační služby při výše zmíněném zjišťování poměrů u dětí.²¹¹ Rovněž se vyjadřuje, respektive obecní úřad obce s rozšířenou působností pod který spadá, k formě a obsahu přípravy dítěte na budoucí povolání zabezpečovaného věznicí.²¹²

I když je osoba mladší 18 let vyslýchána pouze jako svědek, avšak o okolnostech, jejichž ožívání v paměti by vzhledem k věku mohlo nepříznivě ovlivňovat její duševní a mravní vývoj, je třeba výslech provádět zvláště šetrně a po obsahové stránce tak, aby výslech v dalším řízení zpravidla už nebylo třeba opakovat. K výslechu se přibere orgán sociálně-právní ochrany dětí nebo jiná osoba mající zkušenosti s výchovou mládeže, která by, se zřetelem na předmět výslechu a stupeň duševního vývoje vyslýchané osoby, přispěla k správnému vedení výslechu. Osobě mladší 18 let lze klást otázky jen prostřednictvím orgánu činného v trestním řízení. V dalším řízení má být taková osoba vyslechnuta znovu jen v nutných případech.²¹³

Orgán sociálně-právní ochrany dětí, stejně jako Probační a mediační službu, je třeba bez zbytečného odkladu vyrozumět o zahájení trestního stíhání mladistvého²¹⁴, musí být vyrozuměn o zadržení, zatčení nebo vzetí do vazby a při přezkoumávání důvodů trvání vazby se postupuje v součinnosti s tímto orgánem.²¹⁵ OSPOD se rovněž může účastnit hlavního líčení a veřejného zasedání, při kterých má právo činit návrhy a klást otázky vyslýcháným osobám. Rovněž má právo závěrečné řeči.²¹⁶

Příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí je oprávněn podávat ve prospěch mladistvého opravné prostředky. Smyslem této úpravy je zesílení záruky práva na obhajobu mladistvého a tím i vyššího stupně pravděpodobnosti spravedlivého rozhodnutí. Proto zákon zavádí oprávnění příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí k podání opravných

²⁰⁹ § 31 odst. 2 ZOSPOD.

²¹⁰ To bylo zmíněno i v části věnované tomuto trestnímu opatření ve spojení se ZVTOS.

²¹¹ § 32 odst. 4 písm. b) – d) ZOSPOD.

²¹² § 34 odst. 2 písm. a) ZOSPOD ve spojení s § 61 odst. 6 ZVTOS.

²¹³ § 102 odst. 1 až 3 TR.

²¹⁴ § 60 ZSVM.

²¹⁵ § 46 odst. 2 ve spojení s § 48 ZSVM.

²¹⁶ § 54 odst. 1 ve spojení s § 64 odst. 2, 3 ZSVM.

prostředků, a to i proti vůli mladistvého. Toto ustanovení se uplatňuje u stížnosti, odvolání, dovolání i obnovy řízení.²¹⁷ Lhůta k podání opravného prostředku běží OSPOD samostatně.²¹⁸

Odpor by mohl orgán sociálně-právní ochrany dětí podat jen v případě, pokud by byl trestní příkaz vydán v rozporu s § 63 ZSVM, který vydání trestního příkazu v řízení ve věci mladistvého nepřipouští. Jediným opravným prostředkem, na který se toto ustanovení nevztahuje, je stížnost pro porušení zákona, u které je výlučným subjektem oprávněným ji podat ministr spravedlnosti.²¹⁹

3.1.4. Zvláštní způsoby řízení a odstoupení od trestního stíhání

O zvláštních způsobech řízení, respektive odklonech, byla zmínka již v kapitole věnované restorativní justici. A to z důvodu, že se do nich tento koncept výrazně promítá. Pojem odklon pak ZSVM nikde neužívá. Pojem není používán ani v trestním řádu či trestním zákoníku. ZSVM používá pouze obecně pojem „zvláštní způsoby řízení“, v kterých jsou zmíněny jednotlivé druhy odklonů. Dle trestního řádu i nauky však pod zvláštní způsoby řízení spadá mnoho řízení, ostatně i řízení ve věcech mladistvých je jedním ze zvláštních způsobů řízení. Přestože tato řízení spolu nemusí souviset, je tu jakási legislativně-technická potřeba tato řízení upravit zvlášť mimo standardní trestní řízení.²²⁰

Obecně jsou zvláštní způsoby řízení upraveny v hlavě XX. TŘ. Řízení ve věcech mladistvých je upraveno hned v oddílu I. této hlavy s tím, že TŘ používá odkazující právní normu na ZSVM. Dále jsou zde upravena právě řízení, která jsou naukou označována za odklony. A konečně, jsou zde řízení, která by se dala zařadit pod jakousi „zbytkovou“ kategorii, jako jsou řízení proti uprchlému, řízení před samosoudcem, řízení po zrušení nálezem Ústavního soudu a řízení o přezkumu příkazu k odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu a příkazu k zjištění údajů o telekomunikačním provozu. Přirozeně se ale dají najít v TŘ ustanovení i mimo tuto hlavu, která s jednotlivými zvláštními způsoby řízení pracují. Tím může být například pojem nutné obhajoby u řízení proti uprchlému²²¹ nebo sjednávání dohody o vině a trestu v rámci přípravného řízení²²².

²¹⁷ ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., HRUŠÁKOVÁ, M., ŠÁMALOVÁ, M., op. cit., s. 605.

²¹⁸ § 72 odst. 1 ZSVM.

²¹⁹ Tamtéž.

²²⁰ JELÍNEK, J. et al. *Trestní právo procesní*. 5. vydání. Praha: Leges, 2018. ISBN 978-80-7502-278-3., s. 734.

²²¹ § 36 odst. 1 písm. c) TŘ.

²²² § § 175a a 175b TŘ.

Ta řízení, která řadíme mezi odklony, jsou podmíněné zastavení trestního stíhání,²²³ narovnání,²²⁴ řízení o schválení dohody o vině a trestu, trestní příkaz²²⁵ a u mladistvých odstoupení od trestního stíhání v řízení o provinění. U odklonů dochází k oslabení některých zásad řízení. Těmi jsou například zásada legality uvedená v § 2 odst. 3 TŘ, zásada materiální pravdy a zásada vyhledávací uvedené v § 2 odst. 5 TŘ nebo zásada veřejnosti uvedená v § 2 odst. 10 TŘ.

Odstoupení od trestního stíhání je druh odklonu, který je možné užít pouze v řízení proti mladistvému pachateli. Užít ho je možné pouze v případech spáchaných provinění, jejichž horní hranice trestu odnětí svobody dle TZ nepřevyšuje 3 roky, trestní stíhání není účelné a potrestání není nutné k odvrácení mladistvého od páchaní dalších provinění.²²⁶ Odstoupit od trestního stíhání může soud a přípravném řízení i státní zástupce z důvodu chybějícího veřejného zájmu na dalším stíhání mladistvého a s přihlédnutím k povaze a závažnosti provinění a osobě mladistvého.²²⁷ Veřejný zájem souvisí se zásadou oportunity uvedenou v § 172 odst. 2 písm. c) TŘ jakožto výjimkou ze zásady legality. Někdy je dokonce veřejný zájem označován jako bytostně spojený se zásadou oportunity.²²⁸ Přestože se jedná o neurčitý právní pojem, prakticky se jedná o situace, kdy chování obviněného po spáchání činu, zejména jeho snaha nahradit škodu nebo odstranit jiné škodlivé následky činu apod., může vyvážit zájem společnosti na jeho trestním postihu. Typicky přichází v úvahu jen u trestných činů menší závažnosti (přechůvků a některých méně společensky škodlivých zločinů).²²⁹

ZSVM následně dále dává taxativní výčet důvodů, které by mohly nebo měly být splněny, aby k tomuto odklonu bylo přistoupeno, pokud takové řešení lze považovat

²²³ Ve zkráceném přípravném řízení ve smyslu § 179a a násl. TŘ se jedná o podmíněné odložení podání návrhu na potrestání dle § 179g a násl. TŘ.

²²⁴ Dle § 179c odst. 2 písm. g) TŘ státní zástupce věc odloží, rozhodl-li o schválení narovnání, přičemž ustanovení o narovnání se užije obdobně.

²²⁵ Trestní příkaz mezi odklony být řazen může, ale i nemusí. Záleží, zda se na definici odklonu díváme jako na pouhé odchýlení se od standardního průběhu trestního řízení ve smyslu podání obžaloby – hlavní líčení – rozsudek, nebo že ve věci nedojde také k vyslovení viny a věc se vyřídí mimosoudním postupem nebo zastavením trestního stíhání. Tím by bylo možné vyloučit z odklonů i řízení o schválení dohody o vině a trestu. (Srov. JELÍNEK, J. et al. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 7.* Vydání. Praha: Leges, 2019. ISBN 978-80-7502-380-3., s. 736.)

²²⁶ § 70 odst. 1 písm. a), b) ZSVM.

²²⁷ § 70 odst. 1 ZSVM.

²²⁸ SKÁLA, K. Studie o veřejném zájmu v právu trestním. Příspěvek k moderní reformě práva trestního. Praha: Nakladatel I. L. Kober, 1919. In: MULÁK, J. K otázce zásady procesní legality a oportunity v trestním řízení. *Právní prostor*. Online. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/trestni-pravo/k-otazce-zasady-procesni-legality-oportunity-v-trestnim-rizeni>. [cit. 2023-10-29].

²²⁹ Stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 30. 1. 2013, sp. zn. Tpjn 301/2012.

z hlediska účelu za dostatečné. Tím může být úspěšné vykonání vhodného probačního programu, nahrazení škody za současného souhlasu poškozeného s takovým odškodněním, nebo bylo-li vysloveno napomenutí s výstrahou. Součástí rozhodnutí je tedy jednak výrok o odstoupení od trestního stíhání, druhak výrok o zastavení trestního stíhání.

Poškozený s tímto odklonem jako takovým, podobně jako tomu je u podmíněného zastavení trestního stíhání, nemusí souhlasit a pouze se vyrozumí. Tím se liší od odklonu narovnání. Na rozdíl od podmíněného zastavení trestního stíhání se liší zase tím, že se jedná o konečné řešení ve věci a vytváří překážku věci rozhodnuté. Proti usnesení o odstoupení od trestního stíhání lze však podat stížnost, která má odkladný účinek. Po nabytí právní moci lze podat ještě mimořádné opravné prostředky dovolání, stížnost pro porušení zákona a návrh na povolení obnovy řízení.²³⁰

Mladistvý však může i přes odstoupení od trestního stíhání trvat na projednání věci. V takovém případě je soud pro mládež nebo státní zástupce povinen vydat usnesení o pokračování v trestním stíhání, proti němuž není stížnost přípustná, a pokračovat v trestním stíhání v tom stadiu řízení, do něhož dospělo bezprostředně před odstoupením od trestního stíhání.²³¹ Jestliže bylo odstoupeno od trestního stíhání a v řízení se pokračovalo jen proto, že mladistvý na projednání trval, tak neshledá-li soud důvod pro zproštění mladistvého, vinu sice vysloví, ale trestní opatření neuloží.²³²

V tom lze dle mého spatřovat částečně zásadu zákazu reformationis in peius. Odstoupení od trestního stíhání totiž neznamená, že mladistvý není vinen. Pokud by tedy mladistvý trval na projednání, lze v tom spatřovat s největší pravděpodobností jeho subjektivní pocit, že nevinný je. Přirozeně ho nelze trestat za to, že za tímto účelem trval na projednání věci, a proto mu nelze uložit trestní opatření jakožto opatření nejzávažnější. Jinak soud vázán není a může uložit při splnění zákonných předpokladů některé z výchovných či ochranných opatření.²³³

Naopak hlavním důvodem, proč je soud limitován pouze zákazem uložení trestního opatření, dle mého názoru je, že vyjmenované podmínky v § 70 odst. 3 ZSVM, které je žádoucí pro odstoupení od trestního stíhání splnit, jsou výchovnými opatřeními. Tudíž není

²³⁰ ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., HRUŠÁKOVÁ, M., ŠÁMALOVÁ, M., op. cit., s. 597.

²³¹ ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., HRUŠÁKOVÁ, M., ŠÁMALOVÁ, M., op. cit., s. 599.

²³² § 70 odst. 6 ZSVM.

²³³ ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., HRUŠÁKOVÁ, M., ŠÁMALOVÁ, M., op. cit., s. 600.

důvod, proč by při rozhodnutí o odstoupení od trestního stíhání šlo tato opatření uložit, ale soud by v rozsudku, kterým je shledána vina a který navazuje na nesouhlas s tímto odklonem, takové opatření uložit nemohl. Na tomto místě je možné podotknout, že podmínky uvedené v § 70 odst. 3 ZSVM zpravidla musí být splněny před usnesením o odstoupení od trestního stíhání, ale lze je uložit i do budoucna po již pravomocném usnesení. Avšak jelikož se jedná o definitivní rozhodnutí ve věci, nelze s pozdějším nesplněním spojovat žádné trestněprávní následky. Tudíž je žádoucí splnit tyto podmínky před vydáním usnesení o odstoupení od trestního stíhání.²³⁴

Lze si položit otázku, co je vlastně důvodem pro zavedení dalšího odklonu, a to odklonu pouze pro mladistvé. To je zřejmě možné spatřovat ve spojení s účelem ukládaných opatření. Ten je, jak již bylo řečeno, trochu odlišný od trestů a cílem je individuálně-preventivní účinek. Tedy pokud lze mít za to, že toho bude dostatečně naplněno za splnění podmínek pro odstoupení od trestního stíhání, není důvod trvat na pokračování v řízení.²³⁵

Odstoupení od trestního stíhání rozšiřuje i důvody předběžného projednání obžaloby ve smyslu § 61 odst. 2 ZSVM ve spojení s § 186 TŘ. Takový návrh může podat i obhájoba. Zejména tak může postupovat v případech, kdy takový návrh podala již v přípravném řízení státnímu zástupci, který však od trestního stíhání mladistvého neodstoupil. Podmínkou přirozeně je, že musí být pro odstoupení od trestního stíhání splněny všechny jeho podmínky.²³⁶

3.2. Vybrané aspekty řízení ve věcech dětí mladších 15 let

3.2.1. Právní úprava řízení ve věcech dětí mladších 15 let

To, že došlo ke spáchání činu jinak trestného osobou mladší 15 let, není obvykle zřejmé hned. Proto nastává situace, kdy je zahájeno předprocesní řízení. Tou je fáze prověřování jakožto součást přípravného řízení v trestním řízení. Tím však řízení ve věcech dětí mladších 15 let zahájeno není. Jestliže během fáze prověřování vyjde najevo, že čin spáchala osoba mladší 15 let, dochází zpravidla k odložení věci ve smyslu § 159a odst. 2 TŘ ve spojení s § 11 odst. 1 písm. d) TŘ s tím, že až nyní následuje zahájení řízení ve věcech dětí mladších 15 let, a to podle hlavy III. ZSVM. To se zahajuje na návrh státního zastupitelství.

²³⁴ ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., HRUŠÁKOVÁ, M., ŠÁMALOVÁ, M., op. cit., s. 595.

²³⁵ ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., HRUŠÁKOVÁ, M., ŠÁMALOVÁ, M., op. cit., s. 573.

²³⁶ VANTUCH, P. *Trestní řízení z pohledu obhajoby*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-750-7., s. 671.

Státní zastupitelství je totiž povinno podat návrh bezodkladně poté, jakmile se dozví, že trestní stíhání je nepřípustné, protože jde o osobu, která není pro nedostatek věku trestně odpovědná.²³⁷

Nestanoví-li ZSVM jinak, postupuje soud pro mládež v řízení podle této hlavy podle předpisů upravujících občanské soudní řízení.²³⁸ Řízení dle hlavy III. ZSVM je zvláštním druhem nesporného civilního řízení. Subsidiárně se proto na něj použijí předpisy upravující občanské soudní řízení, a to zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních (dále též „ZŘS“) a zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád (dále též „OSŘ“).²³⁹ ZŘS upravuje ve své obecné části v § 2 písm. t) jednotlivá řízení, na která se vztahuje a která jsou následně upravena ve zvláštní části. Jak bude popsáno dále, ZŘS nikde nehovoří o řízení navazujícím na hlavu III. ZSVM. Pokud se tedy má subsidiárně použít ZŘS, který obsahuje taxativní výčet řízení, podle názvů jednotlivých typů řízení lze i per eliminationem dojít k tomu, že jediným možným řízením ze zvláštní části, které lze v této věci aplikovat, je řízení ve věcech péče soudu o nezletilé.

Tento typ řízení obsahuje v § 466 demonstrativní výčet věcí, na které se vztahuje. Původní znění tohoto výčtu obsahovalo výslovně v § 466 písm. o) ochranná opatření. Současné znění však již ani takové ustanovení neobsahuje. ZŘS zmiňuje ochranná opatření pouze v souvislosti s uznáváním ochranných opatření v § 513a ve smyslu nařízení Evropského parlamentu a Rady č. 606/2013 ze dne 12. června 2013 o vzájemném uznávání ochranných opatření v občanských věcech. Ustanovení § 466 písm. o), v kterém bylo zmíněno ochranné opatření, bylo vypuštěno zákonem č. 296/2017 Sb., kterým se měnil mimo jiné ZŘS, a to z důvodu, že bylo matoucí a neodpovídalo hmotnému právu.²⁴⁰ Jak již bylo rozebráno, ochranná opatření jsou opatřeními ukládanými mladistvým pachatelům, která jsou však ukládána v řízení trestním. Naopak dětem mladším 15 let se ukládají opatření v občanskoprávním řízení. Jelikož ale výčet neobsahuje žádné ustanovení týkající se opatření

²³⁷ § 90 odst. 1 ZSVM.

²³⁸ § 96 ZSVM.

²³⁹ JELÍNEK, J. et al. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 7.* Vydání. Praha: Leges, 2019. ISBN 978-80-7502-380-3., s. 513.

²⁴⁰ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona č. 296/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, s. 129. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=7&CT=987&CT1=0>. [cit. 2023-11-05].

ukládáných dětem mladších 15 let, část odborné literatury radila pod toto ustanovení právě i opatření.²⁴¹

ZŘS i nadále v tomto výčtu věcí hovoří o ústavní výchově nezletilého dítěte a jiných výchovných opatřeních.²⁴² Ty však souvisí s formou náhradní péče ve smyslu OZ a výchovnými opatřeními ve smyslu ZOSPOD. Otázkou je, zda místo vypuštění pojmu „ochranná opatření“ v § 466 písm. o) ZŘS, nemělo být vypuštěno pouze adjektivum „ochranná“. Jak bylo psáno výše, tak při pohledu na jednotlivá řízení lze z podstaty věci vyloučit všechna kromě řízení ve věcech péče soudu o nezletilé. Dle mého názoru by de lege ferenda bylo vhodné, aby v tomto výčtu ZŘS zmiňoval řízení o opatřeních navazujících na hlavu III. ZSVM.

V řízení ve věcech dětí mladších 15 let vzniká situace, kdy se použije několik právních úprav. A je otázkou, zda je taková situace zcela žádoucí. Hlava III. ZSVM obsahuje úpravu řízení, na kterou subsidiárně navazuje ZŘS a OSŘ. Zároveň se v několika případech přiměřeně použijí ustanovení dle hlavy II. Tomu celému pak předchází zmíněné předprocesní stadium dle TR.

3.2.2. Řízení dle hlavy III. ZSVM

Jak bylo řečeno výše, řízení se zahajuje na návrh státního zastupitelství. ZSVM však pamatuje i na situaci, která v praxi nastane minimálně, že po spáchání činu jinak trestného není podán návrh na zahájení řízení státním zastupitelstvím, ale je zahájeno soudem pro mládež bez návrhu.²⁴³ Ta může nastat tehdy, pokud se soud dozví z důvěryhodného zdroje, například z oznámení OSPOD doloženého dostatečnými podklady, že je zde důvodné podezření na spáchání činu jinak trestného. K tomuto kroku by měl soud přistupovat zcela výjimečně vzhledem k tomu, že v první fázi řízení je vždy nezbytné soustředit dokazování na objasnění toho, zda došlo ke spáchání činu jinak trestného a na zjištění toho, kdo se jej dopustil. To bývá spojeno s obsáhlým pátráním po důkazech a šetřením na různých místech, přičemž možnosti soudu pro mládež jsou v tomto směru výrazně omezeny.²⁴⁴

Po zahájení řízení bude typicky zjišťováno splnění procesních podmínek na straně soudu a účastníků a vady návrhu na zahájení řízení. Přípravné jednání soud dle § 17 ZŘS

²⁴¹ Tamtéž.

²⁴² § 466 písm. m) ZŘS.

²⁴³ § 90 odst. 2 ZSVM.

²⁴⁴ ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., HRUŠÁKOVÁ, M., ŠÁMALOVÁ, M., op. cit., s. 714.

nevede. K projednání věci soud nařídí jednání, k němuž předvolá účastníky a všechny, jejichž přítomnost je třeba.²⁴⁵ Mezi účastníky patří osoby uvedené v § 91 odst. 1 ZSVM. Pokud návrh na zahájení řízení podalo státní zastupitelství, je rovněž účastníkem řízení. Naopak postavení účastníka řízení zásadně nemá osoba poškozená činem jinak trestným. V tomto řízení totiž není jednáno o jejích právech. Součástí tohoto řízení není posouzení jejího nároku na náhradu škody a rozhodnutí o něm. Integrovaná součástí řízení podle hlavy III. ZSVM není ani žádná obdoba adhezního řízení a v rámci tohoto řízení nelze rozhodnutím soudu nikoho zavázat k náhradě škody jako je tomu v trestním řízení, ať už vedeném proti mladistvému nebo dospělému.²⁴⁶

Dítěti je v tomto řízení z důvodu nedostatku procesní způsobilosti ustanoven opatrovník. Protože rodiče jako zákonní zástupci jsou rovněž účastníky řízení, hrozí zde střet zájmů mezi nimi a jejich dítětem, což vylučuje možnost, aby jej v řízení zastupovali.²⁴⁷ Opatrovník dítěte musí být advokátem. Cílem je přirozeně poskytnout dítěti v řízení co nejvyšší možnou odbornou a právní ochranu. Nejedná se tedy jen o kolizního opatrovníka, nebo jen o obhájce. Advokát zde sice vystupuje v pozici do určité míry blízké pozici obhájce v trestních věcech, avšak jeho úkolem není soustředit se výlučně na vyvrácení tvrzení o tom, že se dítě dopustilo činu jinak trestného, ani na dosažení rozhodnutí, jímž vůči němu bude užito opatření co nejméně zasahující do jeho dosavadního způsobu života. Měl by totiž hájit jeho zájmy v širokém záběru všech jejich společenských souvislostí a přispívat k nalézání řešení z dlouhodobého hlediska perspektivních a pozitivně motivujících. Současně by měl svými kroky přispívat k tomu, aby se protiprávní jednání dítěte již neopakovalo.²⁴⁸

Podobně jako v trestních věcech mladistvých, i v řízení podle hlavy III. ZSVM spolupracuje Probační a mediační služba se soudy pro mládež a provádí úkony probace a mediace.²⁴⁹ Zároveň se na toto řízení přiměřeně použijí ustanovení ZPMS o probaci a mediaci, činnost Probační a mediační služby a práva a povinnosti probačních úředníků a asistentů střediska.²⁵⁰ Probační a mediační služba není dle § 91 odst. 1 účastníkem řízení. Nicméně na jednání je účast úředníka Probační a mediační služby povolena vždy.²⁵¹

²⁴⁵ § 115 OSŘ.

²⁴⁶ ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., HRUŠÁKOVÁ, M., ŠÁMALOVÁ, M., op. cit., s. 722.

²⁴⁷ Tamtéž.

²⁴⁸ ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., HRUŠÁKOVÁ, M., ŠÁMALOVÁ, M., op. cit., s. 724.

²⁴⁹ § 1 odst. 1 ve spojení s 5 odst. 1 ZPMS.

²⁵⁰ § 15a ZPMS.

²⁵¹ § 92 odst. 3 ZSVM.

Řízení podle hlavy III. ZSVM probíhá zásadně před soudem a jakožto nesporné řízení je ovládáno zásadou vyšetřovací a zásadou jednotnosti řízení.²⁵² Dle § 125 OSŘ mohou jako důkaz sloužit všechny prostředky, jimiž lze zjistit stav věci. Z hlediska posuzování činů jinak trestných spáchaných dětmi mladšími 15 let a mladistvými je zvláště významné to, že jako listinné důkazy mohou sloužit i spisové materiály státních orgánů, respektive listiny v nich obsažené. Tak lze k důkazu přechít a při úvaze o rozhodnutí ve věci hodnotit např. protokol o ohledání místa činu, protokol o domovní prohlídce, úřední záznam o vysvětlení podaném svědkem nebo podezřelou osobou pořízený v souladu s platnou právní úpravou v přípravném řízení trestním předcházejícím zahájení řízení podle hlavy III. ZSVM.²⁵³

Ustanovení § 92 odst. 1 ZSVM rozvádí obecnou právní úpravu důkazu výsledkem účastníků řízení obsaženou v § 131 OSŘ, a to ve vztahu k dítěti podezřelému z jednání, v němž je spatřován čin jinak trestný. Takové dítě je třeba v řízení zásadně vyslechnout a umožnit mu vyjádřit se k předmětu jednání. Od jeho výsledku lze upustit, jestliže bylo jeho jednání, v němž je spatřován čin jinak trestný, spolehlivě prokázáno jinak.²⁵⁴ To neplatí, pokud dítě o výsledk požádá. Nerozhodne-li soud jinak, koná se jednání s vyloučením veřejnosti. Při zjišťování informací o dítěti nezbytných pro další postup v řízení a pro uložení nejvhodnějšího opatření se použijí přiměřeně ustanovení hlavy II. ZSVM o zjišťování poměrů mladistvého, včetně vypracování komplexní zprávy o jeho poměrech. Obdobně se užijí i ustanovení této hlavy upravující ochranu soukromí a veřejnost řízení.²⁵⁵

3.2.3. Právo nutné obhajoby u dětí mladších 15 let

Nabízí se otázka, pokud dítěti musí být ustanoven opatrovník – advokát v řízení dle hlavy III. ZSVM, jak je tomu při prověřování, které probíhá v režimu TŘ. Mohou totiž zaznívat názory, že by dítě mělo mít ustanoveného obhájce již během tohoto předprocesního stadia řízení. Jak upozorňuje Šámalová, zastánci tohoto názoru se dožadují, aby již zde byl pro tuto kategorii dětí zaveden institut nutné obhajoby, avšak podle jejího názoru je to v rozporu s tím, co je smyslem nejen tohoto stadia řízení, ale i co je požadováno mezinárodními dokumenty.²⁵⁶

²⁵² § 20 a 21 ZŘS.

²⁵³ ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., HRUŠÁKOVÁ, M., ŠÁMALOVÁ, M., op. cit., s. 728–729.

²⁵⁴ ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., HRUŠÁKOVÁ, M., ŠÁMALOVÁ, M., op. cit., s. 730.

²⁵⁵ § 92 odst. 2 a 4 ZSVM.

²⁵⁶ ŠÁMALOVÁ, M. Potřebuje dítě mladší patnácti let v řízení před podáním návrhu podle hlavy třetí zákona o soudnictví ve věcech mládeže obhájce?. *Trestněprávní revue*. 2015, č. 2, s. 27-33.

Vysvětlení podávané dítětem mladším 15 let lze činit jen při dodržení zákonných podmínek. V souladu s § 158 odst. 5 TŘ má každý právo na právní pomoc advokáta, o čemž musí být vyslýchaný poučen, čímž je garantováno toto právo ve smyslu čl. 37 odst. 2 LZPS. Právo dítěte mladšího 15 let je však při podání vysvětlení zajištěno navíc tím, že je třeba o úkonu předem vyrozumět jeho zákonného zástupce, pokud tedy provedení úkonu nelze odložit a vyrozumění zákonného zástupce nelze zajistit. Nemůže-li vyrozumět policejní orgán zákonného zástupce, může v takovém případě policejní orgán vyrozumět alespoň OSPOD, který je k takovým úkonům ze své povahy jako garant práv dětí určen.²⁵⁷

Logickým důsledkem splnění povinnosti policejního orgánu je nejen vyrozumět zákonného zástupce o tom, že od nezletilého bude požadováno vysvětlení, ale také mu umožnit, aby byl podání vysvětlení přítomen. Výjimečně lze přítomnost zákonnému zástupci odepřít, ale takové opatření musí být založeno na objektivním posouzení konkrétní situace a podloženo vážnými důvody (např. obavou nezletilého z reakce zákonného zástupce, podezřením, že rodič navádí nezletilého k protiprávnímu jednání).²⁵⁸

Přestože dle § 42 odst. 1 písm. a) ZSVM vzniká u mladistvých potřeba nutné obhajoby již od okamžiku, kdy jsou proti němu použita opatření podle tohoto zákona nebo provedeny úkony podle trestního řádu, včetně úkonů neodkladných a neopakovatelných, ledaže nelze provedení úkonu odložit a vyrozumění obhájce o něm zajistit, mají tyto úkony bezprostřední význam pro celé trestní řízení. Nicméně u dětí mladších 15 let je podle § 159a odst. 2 TŘ věc odložena a začíná řízení dle hlavy III. ZSVM, které má občanskoprávní povahu. Z článku 6 odst. 3 písm. c) EÚLP a čl. 40 odst. 3 LZSP je pak zřejmé, že právo na nutnou obhajobu má vztah k trestnímu řízení, které se vede proti obviněnému, potažmo obžalovanému, a končí meritorním rozhodnutím trestněprávní povahy.²⁵⁹

K tomu se také vyjadřuje Nejvyšší soud, byť spíše okrajově, v již zmíněném rozhodnutí. Zde říká, že pokud jde o otázku přítomnosti advokáta při podání vysvětlení, sluší se dodat, že podle § 158 odst. 5 věty první TŘ při podání vysvětlení má každý právo na právní pomoc advokáta. Jelikož jde o právo osoby podávající vysvětlení, není policejní orgán povinen jakýmkoli způsobem opatřovat právní pomoc advokáta. Je na tom, kdo podává vysvětlení, aby si advokáta, stojí-li o jeho právní pomoc, zajistil pro účely podání vysvětlení.

²⁵⁷ Tamtéž.

²⁵⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 4. 2018, sp. zn. 8 Tdo 335/2018.

²⁵⁹ ŠÁMALOVÁ, M. Potřebuje dítě mladší patnácti let v řízení před podáním návrhu podle hlavy třetí zákona o soudnictví ve věcech mládeže obhájce?. *Trestněprávní revue*. 2015, č. 2, s. 27-33.

Je na zákonném zástupci (opatrovníku) nezletilého, aby v případě, chce-li nezletilému zajistit právní pomoc při podání vysvětlení, mu advokáta obstaral. Výtkou dovolatele, že přestože v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže je právo na přítomnost obhájce stanovena pouze při úkonech podle trestního řádu týkajících se mladistvého, analogicky podle pravidla a maiore ad minus je třeba přiznat toto právo i nezletilému, postrádá opodstatnění. Proti nezletilému při specifikovaném procesním úkonu není a nemůže být použito žádných trestněprávních procesních institutů, proto odkaz na ustanovení § 42 odst. 2 písm. a) ZSVM je v daných souvislostech nepřipadný.²⁶⁰

S těmito názory, které právo nutné obhajoby u dětí mladších 15 let pokládají za postrádající své opodstatnění a vybočují z jeho podstaty, se já osobně ztotožňuji. A to právě z důvodu, že jsou tyto osoby trestně neodpovědné a nevede se proti nim trestní řízení. Práva dětí mladších 15 let lze pak v předprocesním stadiu řízení chránit dostatečně pomocí OSPOD a zvoleným advokátem.

²⁶⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 4. 2018, sp. zn. 8 Tdo 335/2018.

Závěr

Problémy trestního soudnictví nad mládeží je značně rozsáhlé a komplikované téma. Jeho složitost a problémy s ním spojené nepochází pouze z právní úpravy, ale také z něčeho, co není zcela právním fenoménem. Tím je osobnost mladého člověka a její vývoj, stejně jako vliv jiných osob a společnosti na ni. To je něco, co člověk, na rozdíl od zákonů, nevymýšlí, ale snaží se pouze poznat a pochopit.

Přestože diplomová práce je koncipována především na hmotněprávní a procesní část po vzoru ZSVM, a to jako stěžejního zákona pro její téma, mou snahou nebylo pouze samoučelně okomentovat jednotlivá zákonná ustanovení, ale dát těmto ustanovením kontext k celé právní úpravě související s trestním soudnictvím ve věcech mládeže. Věřím však, že téma šlo pojmut i z jiných pohledů. Jistě bylo možné rozebrat více historický vývoj problematiky, srovnat více právní úpravy napříč zeměmi Evropy nebo přidat různé statistiky související s kriminalitou mládeže. Mojí snahou vyřčenou v úvodu této práce však bylo přiblížit a pojmenovat ty problémy trestního soudnictví nad mládeží, které se zdají mně nejpodstatnější. Mělo to však i hlubší význam. Nesnadným úkolem v takto obsáhlém tématu také bylo se v něm neztratit. Proto bylo třeba si jasně určit kapitoly a podkapitoly práce, kterým chci věnovat pozornost. Věřím, že to se mi povedlo.

První část diplomové práce byla věnována pramenům právní úpravy se zaměřením na zákony, jejich značnému množství, a především pak přiblížení ZSVM včetně jeho historického kontextu. Přirozeně by bylo možné rozebírat více ustanovení Ústavy ČR a LZPS, nicméně pro téma této práce si myslím, že to nejpodstatnějších se „odehrává“ jinde. V další kapitole první části byl rozebrán model restorativní justice a jeho prozařování do zákonů, ale i do směrnic, doporučení a rezolucí vydávaných na evropské a mezinárodní úrovni. To, jakým způsobem se díváme na trestný čin a celkově na pojetí spravedlnosti, se stejně jako společnost sama mění. A je tomu tak v tomto případě dobře. Vztahy mezi lidmi, které jsou takovým činem narušeny, jsou dle mého názoru důležitější a hůře napravitelné, než vztah mezi pachatelem a státem.

Ve druhé části diplomové práce věnované hmotněprávní úpravě, byla v první kapitole rozebírána nejdříve otázka věku tak, jak ji vnímá samotná právní úprava. Především byl ale rozebírán věk ve smyslu dolní hranice trestní odpovědnosti jakožto velmi ožehavé téma, na kterém vlastně nepaduje shoda napříč celým světem. To je, dle mého názoru, jeden z nejzásadnějších problémů trestního soudnictví nad mládeží. Praxe se přirozeně i s tímto

zatím vypořádala, nicméně vypořádává se s tím stále. Jak jsem zmiňoval, i pouhé posunutí dolní věkové hranice trestní odpovědnosti o jeden rok věku způsobilo při legislativním procesu nemalé potíže a vyvolalo mnoho emocí. A to takové, že snížená dolní věková hranice byla ještě před účinností TZ navrácena zpět. Jak jsem se již vyjádřil, jedná se podle mě spíše o otázku politickou. Zároveň jde o jedno z těch témat, u kterého určitý zvyk společnosti může převážit nad možnou změnou, i kdyby byla sebevíce žádoucí a smysluplná.

V druhé kapitole hmotněprávní části byla rozebírána rozumová a mravní vyspělost, a to nejdříve jako možný samostatný znak trestného činu. S tímto problémem se potýká sama nauka. Praxe se však potýká více s problémem jejího určování. Přestože se od určitého věku předpokládá, nemusí být ani v tomto věku vždy na takové úrovni, která je pro trestní odpovědnost potřebná. A to právě s ohledem na vývoj osobnosti člověka, který nelze nikterak nařídít. A pokud jsou zde i po dosažení takového věku relevantní skutečnosti, proč by měla být rozumová a mravní vyspělost zkoumána, přistoupí se k tomu. S tím jsem se pokusil propojit problematiku, která vybočuje mimo obor práva, a to morální vývoj u dětí. Zmínil jsem dva psychology, Jeana Piageta a Lawrence Kohlberga, jejichž modely vývoje morálky u dětí na sebe navazují. Možný problém, který zde vzniká a který jsem zmínil, je, že není snadné dosaženou morální úroveň v takových psychologických modelech propojit s právem a označit některou úroveň za tu již dostačující z pohledu trestního práva.

Poslední kapitola části věnované hmotněprávní úpravě hovoří o sankcionování mladistvých a dětí mladších 15 let, respektive o opatřeních a jejich ukládání. Nutno říci, že je to kapitola z celé práce nejobsáhlejší. Rozebral jsem vztah k trestům a ochranným opatřením ukládaným dospělým pachatelům, následně vztah mezi jednotlivými druhy opatření ukládaných mladistvým a následně i jednotlivá opatření. Především pak ta, která jsou speciální pro mladistvé pachatele.

Upozornil jsem na možný problém u výchovného opatření – napomenutí s výstrahou, které je možné uložit v přípravném řízení se souhlasem mladistvého, což může být proti smyslu tohoto opatření. Dále jsem upozornil na problémy, které v minulosti nastaly. Jednak to bylo nezákonné prodlužování ochranné výchovy uložené dětem mladším 15 let i po dovršení 18. roku věku po vzoru úpravy pro mladistvé pachatele, a pak zákonný režim ukládání ochranného léčení osobám starším 18 let za dřívější spáchání činu jinak trestného. Nakonec jsem zmínil problémový vztah hlavy II. a III. ZSVM a stanovisko Nejvyššího soudu, které v této věci zaujal.

Ve třetí a poslední části diplomové práce byla rozebírána procesní stránka tématu a s ní související problémy. Část jsem rozdělil na kapitoly věnované řízení ve věcech mladistvých a ve věcech dětí mladších 15 let. Zmínil jsem nepostradatelné role OSPOD a Probační a mediační služby. Důraz byl kladen i na odstoupení od trestního stíhání jakožto odklon specifický pro řízení mladistvých pachatelů a na podmínky za nichž k němu lze přistoupit. Rozebral jsem problém týkající se nutné obhajoby. U mladistvých to byl případ, kdy jsou prováděny úkony ve smyslu § 158 TR ještě před ztotožněním konkrétního mladistvého jako možného pachatele.

Nakonec jsem rozebral řízení ve věcech dětí mladších 15 let, jehož problémem může být roztržitost právní úpravy a rovněž právo nutné obhajoby. Přestože ZSVM toto řízení upravuje, je jeho úprava velmi stručná a budou se užívat ve velké míře předpisy upravující občanské soudní řízení, tedy OSŘ a ZŘS, které však o takovém řízení navazujícím na hlavu III. ZSVM výslovně nehovoří. Což by podle mě de lege ferenda měly. U dětí mladších 15 let byl také zmíněn možný problém s institutem nutné obrany, a to z toho pohledu, že pro ně není upraven vůbec, přestože je možné ještě před zjištěním věku neumožňujícím vést trestní řízení provádět úkony související s prověřovací fází přípravného řízení, přičemž protokoly a úřední záznamy takto získané lze v tomto řízení použít jako listinné důkazy.

Přes tyto zmíněné problémy a jistě i některé problémy v této práci nezmíněné, se domnívám, že právní úprava trestního soudnictví nad mládeží je na dobré úrovni, včetně stěžejního zákona, kterým je ZSVM. Myšlenku znovu přijmout speciální zákon pro tuto problematiku považuji za správnou, a to především z důvodu jasného určení účelu a zásad, na kterých trestní soudnictví nad mládeží stojí. Proto pokud jsem v úvodu hovořil o tom, že společnost má někdy důvod o zákonech pochybovat, nemyslím si, že tyto důvody jsou v případě trestního soudnictví nad mládeží zcela opodstatněné. A nezbyvá než usilovat o to, aby tomu tak bylo i nadále.

Použité zdroje

Učebnice, monografie, komentáře:

GŘIVNA, T., ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H. et al. *Oběti trestných činů*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. ISBN 978-80-7400-793-4.

GŘIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. et al. *Kriminologie*. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5.

HEIDBRINK, H. *Psychologie morálního vývoje*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-154-1.

HELUS, Z. *Psychologie pro střední školy*. Praha: Fortuna, 2003. ISBN 978-80-7168-876-1.

HENDRYCH, D. et al. *Právníký slovník*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. ISBN 978-80-7400-059-1.

HULMÁKOVÁ, J. *Trestání delikventní mládeže*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013. ISBN 987-80-7400-450-6.

JELÍNEK, J. et. al. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část*. 7. Vydání. Praha: Leges, 2019. ISBN 978-80-7502-380-3.

JELÍNEK, J. et. al. *Trestní právo procesní*. 5. vydání. Praha: Leges, 2018. ISBN 978-80-7502-278-3.

MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ A. *Mládež a delikvence: [možné příčiny, současná struktura, programy prevence kriminality mládeže]*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-226-2.

ŠÁMAL, P., GŘIVNA, T., BOHUSLAV, L., NOVOTNÝ, O., HERCZEG, J., VANDUCHOVÁ, M. et. al. *Trestní právo hmotné*. 9. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2022. ISBN 978-80-7598-764-8.

ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., HRUŠÁKOVÁ, M., ŠÁMALOVÁ, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011. ISBN 978-80-7400-350-9.

ŠÁMAL, P. et al. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-109-3.

ŠČERBA, F. et al. *Trestní zákoník*. 1. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022. ISBN 978-80-7400-807-8.

VANTUCH, P. *Trestní řízení z pohledu obhajoby*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-750-7.

Časopisecké články:

HULMÁKOVÁ, J. K možnostem a limitům rozvoje vybraných alternativních způsobů výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody v České republice. *Trestněprávní revue*. 2017, č. 10.

ŘÍHA, J. Ještě k nepřičetnosti podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže (zejména ke vztahu § 5 odst. 1, 2 ZSM a § 12 TrZ). *Trestněprávní revue*. 2006, č. 10.

SOTOLÁŘ, A., VÁLKOVÁ, H. Ochranné léčení jako nová reakce na činy jinak trestně spáchané dětmi mladšími patnácti let. *Trestněprávní revue*. 2011, č. 11.

ŠÁMALOVÁ, M. Potřebuje dítě mladší patnácti let v řízení před podáním návrhu podle hlavy třetí zákona o soudnictví ve věcech mládeže obhájece?. *Trestněprávní revue*. 2015, č. 2.

VICHEREK, R. Jak „trestat“ děti a trestně neodpovědné mladistvé. *Trestněprávní revue*. 2016, č. 1.

Tuzemské právní předpisy:

Listina základních práv a svobod, vyhlášená předsednictvem České národní rady dne 16.12.1992 jako součást ústavního pořádku České republiky (č. 2/1993 Sb.).

Úmluva o právech dítěte (Sdělení FMZV č. 104/1991 Sb.).

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád.

Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů.

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže).

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

Zákon ze dne 11. března 1931, č. 48 Sb. z. a n., o trestním soudnictví nad mládeží.

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů.

Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů.

Zákon č. 117/1852 ř. z., o zločinech, přečinech a přestupcích.

Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních.

Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon.

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

Zahraniční právní předpisy:

Bundesgesetz vom 20. Oktober 1988 über die Rechtspflege bei Straftaten Jugendlicher und junger Erwachsene (Jugendgerichtsgesetz 1988 – JGG) StF: BGBl. Nr. 599/1988.

Deutschland Strafgesetzbuch In der Fassung der Bekanntmachung vom 13.11.1998 (BGBl. I S. 3322).

Jugendgerichtsgesetz in der Fassung der Bekanntmachung vom 11. Dezember 1974 (BGBl. I S. 3427).

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny.

Zákon č. 300/2005 Z.z., trestný zákon.

Elektronické:

ČTK. *Čína sníží věk trestní odpovědnosti za nejhorší zločiny na 12 let.*
In: Advokatnidenik.cz. Online. Dostupné z: <https://advokatnidenik.cz/2020/12/30/cina-snizi-vek-trestni-odpovednosti-za-nejhors-i-zlociny-na-12-let>. [cit. 2023-06-23].

ČTK. *Čína snížila hranici trestní odpovědnosti, za závažné činy bude stíhat i dvanáctileté.*
In: Ct24.ceskatelevize.cz. Online. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/3246420-cina-snizila-hranici-trestni-odpovednosti-za-zavazne-ciny-bude-stihat-i-dvanactilete>.
[cit. 2023-06-24].

ČTK. *Tejc navrhne snížení hranice trestní odpovědnosti na 13 let.* In: Ceska-justice.cz. Online. Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/2016/02/tejc-navrhne-snizeni-hranice-trestni-odpovednosti-na-13-let/>. [cit. 2023-06-24].

MULÁK, J. K otázce zásady procesní legality a oportunity v trestním řízení. *Právní prostor.* Online. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/trestni-pravo/k-otazce-zasady-procesni-legality-oportunity-v-trestnim-rizeni>. [cit. 2023-10-29].

Restorativní justice. *Restorativní programy.* Online. Dostupné z: www.restorativni-justice.cz/o-restorativni-justici/restorativni-programy. [cit. 2023-06-12].

OSN. *Rezoluce hospodářské a sociální rady OSN 2002/12.* Online. Dostupné z: www.un.org/ecosoc/en/documents/resolutions. [cit. 2023-06-12].

Vězeňská služba ČR. *Seznam věznic v České republice.* Online. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky>. [cit. 2023-10-02].

OSN. *Seznam zemí ratifikujících Úmluvu o právech dítěte.* Online. Dostupné z: https://treaties.un.org/pages/viewdetails.aspx?src=ind&mtdsg_no=iv-11&chapter=4&clang=_en. [cit. 2023-06-23].

Ostatní dokumenty:

Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona č. 257/2000, o Probační a mediační službě a o změně zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů, zákona č. 65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (zákon o Probační a mediační službě). Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=3&CT=542&CT1=0>. [cit. 2023-06-10].

Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže). Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=4&CT=210&CT1=0>. [cit. 2023-01-18].

Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona č. 40/2009 Sb. trestní zákoník. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=5&CT=410&CT1=0>. [cit. 2023-06-10].

Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona č. 41/2009 Sb., o změně některých zákonů v souvislosti s přijetím trestního zákoníku, č. 41/2009. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=5&CT=411&CT1=0>. [cit. 2023-06-30].

Důvodová zpráva k návrhu zákona č. 306/2009 Sb., kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, a některé další zákony. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=5&CT=748&CT1=0>. [cit. 2023-06-23].

Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona č. 296/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=7&CT=987&CT1=0>. [cit. 2023-11-05].

Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona č. 192/2021 Sb., kterým se mění zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=8&CT=984&CT1=0>. [cit. 2023-06-24].

Judikatura:

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 4. 2008, sp. zn. 8 Tdo 514/2008.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 5. 12. 2012, sp. zn. 8 Tz 85/2012.

Stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 27. 4. 2016, sp. zn. Tpjn 305/2014.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 9. 2006, sp. zn. 8 Tdo 1069/2006.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 6. 2009, sp. zn. 8 Tdo 583/2009.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 4. 2018, sp. zn. 8 Tdo 335/2018.

Použité zkratky

EÚLP	Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, ve znění Protokolů č. 3, 5, 8 a 11 (Sdělení FMZV č. 209/1992 Sb.).
JGG	Jugendgerichtsgesetz.
LZPS	Listina základních práv a svobod, vyhlášená předsednictvem České národní rady dne 16.12.1992 jako součást ústavního pořádku České republiky (č. 2/1993 Sb.), ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb. a ústavního zákona č. 295/2021 Sb.
OSŘ	zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.
OZ	zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
TŘ	zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů.
TZ	zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
Úmluva	Úmluva o právech dítěte (Sdělení FMZV č. 104/1991 Sb.).
Ústava ČR	Ústava České republiky (ústavní zákon č. 1/1993 Sb.), ve znění pozdějších ústavních zákonů.
ZOSPOD	zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.
ZOTČ	zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.
ZPMS	zákon o Probační a mediační službě a o změně zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů, zákona č. 65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (zákon o Probační a mediační službě), ve znění pozdějších předpisů.
ZŘS	zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů.
ZSVM	zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů.
ZVTOS	zákon č. 169/2009 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Abstrakt

Předkládaná diplomová práce se zabývá problémy trestního soudnictví nad mládeží. Důraz je kladen na českou právní úpravu představovanou především speciálním zákonem č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), který obsahuje hmotněprávní i procesní úpravu. Takové dělení jsem zvolil i pro tuto diplomovou práci. Cílem je související českou právní úpravu pojmenovat, rozebrat, zhodnotit a upozornit na možné problémy z ní vyplývající. Práce je rozdělena do tří částí. První část se zabývá především historickým vývojem právní úpravy trestního soudnictví nad mládeží na našem území v posledních 100 letech a obecnými aspekty zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Samostatná kapitola první části je věnována i konceptu restorativní justice, jeho užití v české právní úpravě, ale i v dokumentech, směrnicích a rezolucích vydávaných na evropské úrovni a úrovni Organizace spojených národů. V druhé části diplomové práce jsou rozebírány vybrané aspekty hmotněprávní úpravy jako dolní hranice trestní odpovědnosti a problémy jejího určování, rozumová a mravní vyspělost, morální vývoj u dětí, opatření ukládaná mládeži a vztahy mezi jednotlivými opatřeními. Poslední část je věnována vybraným aspektům procesní úpravy, zejména roli Probační a mediační služby v řízení, roli orgánu sociálně-právní ochrany dětí, zvláštním způsobům řízení a vztahu hlavy II. a III. zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Rovněž jsou rozebírány i vybrané aspekty řízení ve věcech dětí mladších 15 let, na které se vztahují především předpisy upravující občanské soudní řízení, a uplatnění práva nutné obhajoby v tomto řízení. Na závěr přidávám i hodnocení české právní úpravy, jejíž úroveň považuji za dobrou, a to i přes rozebrané problémy.

Abstract

The submitted thesis deals with problems of juvenile justice. The emphasis is put on the Czech legislation, represented primarily by the special Act No. 218/2003 Coll., on the liability of youth and juvenile justice and on the amendment of some laws (Act on Juvenile Justice), which contains a substantive law part and a procedural law part. I chose this division for the thesis as well. The aim of the thesis is to identify, to review and to carry out an analysis of the Czech legislation and to point out its contention parts. The thesis is divided into three parts. The first part deals mainly with the historical development of juvenile justice in our territory in the last 100 years and general aspects of the Act on Juvenile Justice. A separate chapter of the first part is about the concept of restorative justice, its use in the Czech legislation, but also in documents, directives and resolutions at the European level and United Nation level. The second part is focused on selected aspects of substantive law regulation, such as minimum age of criminal responsibility, mental and moral maturity, moral development of children, measures imposed on youth and relationships between these measures. In the last part I deal with selected aspects of procedural law, including the role of the Probation and Mediation Service, the role of the Authority for Social and Legal Protection of Children, special proceedings and the relationship of Chapter II. and III. of the Act on Juvenile Justice. I also analyze selected procedural aspects in cases of children under the age of 15, which are mainly covered by civil law provisions, and the right to counsel in this proceeding. At the end I add an assessment of the Czech legislation, which I consider to be good, despite the discussed problems.

Název práce v anglickém jazyce

Problems of juvenile justice

Klíčová slova

mládež, restorativní justice, opatření, řízení

Key Words

youth, restorative justice, measures, proceedings